

TURISTIČKI PRIHVATNI KAPACITETI NA PRIMJERU OTOKA HVARA

Miljan, Klara

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Karlovac
University of Applied Sciences / Veleučilište u Karlovcu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:128:342169>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-11**

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
Karlovac University of Applied Sciences

Repository / Repozitorij:

[Repository of Karlovac University of Applied
Sciences - Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
POSLOVNI SMJER
STRUČNI STUDIJ UGOSTITELJSTVA

Klara Miljan

TURISTIČKI PRIHVATNI KAPACITETI NA
PRIMJERU OTOKA HVARA

Završni rad

Kolegij: Završni rad

Mentor: dr.sc. Draženka Birkić, viši predavač

Matični broj studenta: 0618615061

Karlovac, studeni 2019.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	2
1.1. Predmet i cilj rada.....	2
1.2. Izvori i metode prikupljanja podataka.....	2
1.3. Struktura rada.....	2
2. ODRŽIVI TURIZAM.....	3
2.1. Teorija održivog razvoja.....	4
2.2. Implementacija koncepta održivog razvoja u sustav turizma.....	8
2.3. Načela održivog turističkog razvoja.....	9
3. PRIHVATNI KAPACITETI.....	12
3.1. Pojam prihvatnih kapaciteta.....	12
3.2. Scenariji (modeli) razvoja turizma	16
3.3. Utvrđivanje prihvatnih kapaciteta.....	18
4. KRITERIJI ODRŽIVOG RAZVOJA TURIZMA.....	21
4.1. Uloga kriterija održivog razvoja turizma.....	21
4.2. Indikatori održivog razvoja.....	23
4.3. Mjerenje održivog razvoja turizma.....	30
5. TURISTIČKI PRIHVATNI KAPACITETI NA PRIMJERU OTOKA HVARA.....	34
6. Zaključak.....	49
Popis literature.....	50
Popis ilustracija.....	52

Predgovor

Ovaj rad izradila sam samostalno na temelju stečenog znanja te uz pomoć stručnih literatura.

Želim zahvaliti svim prijateljima koje sam upoznala tijekom svojeg visokoškolskog obrazovanja, također želim zahvaliti svojoj obitelji na strpljenju te financijskoj i duhovnoj potpori, posebice svojim roditeljima koji su mi uvelike pomogli da uspješno dovršim svoje formalno obrazovanje.

Posebno želim zahvaliti profesorici Draženki Birkić, dr.sc., koja je svojim idejama i prijedlozima uvelike pomogla u izradi mojeg završnog rada.

1.UVOD

1.1. Predmet i cilj rada

Predmet ovoga rada je u teorijskom smislu istražiti što su prihvatni kapaciteti i koja je povezanost s uspostavom održivog turističkog razvoja. Cilj je istražiti stanje turističkih prihvatnih kapaciteta na otoku Hvaru. Također, cilj je definirati pojmove održivog turističkog razvoja te pojasniti odnose održivog turističkog razvoja prihvatnih kapaciteta i indikatora održivog turističkog razvoja, sve s ciljem zaštite okoliša, prirodnih i društvenih resursa.

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja podataka

Podaci korišteni za pisanje ovoga rada prikupljeni su proučavanjem relevantne stručne i znanstvene literature, te su korišteni izvori podataka s relevantnih internet stranica.

Metoda analize korištena je kao postupak znanstvenog istraživanja, metoda sinteze kao postupak znanstvenog istraživanja i objašnjavanja stvarnosti putem sinteze jednostavnih sudova u složenije. Korištene su i metoda dokazivanja, metoda uzorka u postupku provedbe istraživanja te metoda kompilacije kod preuzimanja tuđih znanstvenoistraživačkih rezultata.

1.3. Struktura rada

Rad se sastoji od 5 poglavlja te zaključka, popisa literature, popisa tablica, grafikona i ilustracija.

2. ODRŽIVI TURIZAM

Turizam je skup odnosa i pojava koje proizlaze iz putovanja i boravka posjetitelja nekog mjesta, ako se tim boravkom ne zasniva stalno prebivalište i ako s takvim boravkom nije povezana nikakva njihova gospodarska djelatnost.¹ Održivi razvoj je gospodarski razvoj koji u potpunosti uzima u obzir djelovanje gospodarske aktivnosti na okoliš i zasniva se na obnovljivim izvorima dobara. Turizam i održivi razvoj dvije su međusobno povezane pojave. Održivi turizam možemo definirati kao „turizam koji u potpunosti uzima u obzir trenutne i buduće gospodarske, društvene i okolišne učinke, brine se o potrebama posjetitelja, sektora, okoliša i destinacije“. Smjernice i praksa upravljanja održivim razvojem turizma mogu se primijeniti na sve oblike turizma, u svim vrstama destinacija, uključujući masovni turizam te razne turističke niše. Principi održivosti odnose se na okolišne, gospodarske i društveno-kulturne aspekte razvoja turizma. S ciljem postizanja dugotrajne održivosti, potrebno je uspostaviti odgovarajuću ravnotežu između te tri dimenzije.²

Turizam u Hrvatskoj zauzima važno mjesto u gospodarstvu i društvu. U skladu s načelima održivog razvoja hrvatskoga turizma prema kojima Hrvatska razvija turizam na svim svojim područjima s ciljem unaprjeđenja kvalitete života lokalne zajednice uz očuvanje prirodnih resursa i kulturno-povijesne baštine, na kojima temelji svoj turizam.

Slika 1: Primjeri turizma

Izvor: <https://www.cimerfraj.hr/odrzivi-turizam>,(17.10.2019.)

¹ Održivi turizam.hr, izvor dostupan na: <https://w.w.odrzivi.turizam.hr/>pregledano 17.10.2019.

² Ibidem

2.1. Teorija održivog razvoja

Koncept održivog razvoja podrazumijeva proces usmjeren prema postizanju ravnoteže između gospodarskih, socijalnih i ekoloških zahtjeva, kako bi se osiguralo „zadovoljavanje potreba sadašnje generacije bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe“. U osnovi teorije održivog razvoja nalazi se utjecaj ljudskih aktivnosti na okoliš, kao posljedica eksplozivnog rasta stanovništva, jačanja ekonomske aktivnosti čovječanstva, razvoja međunarodne trgovine te sve većih potreba čovječanstva za energijom i materijalnim dobrima. Održivi razvoj predstavlja okvir za oblikovanje politika i strategija kontinuiranog gospodarskog i socijalnog napretka, bez štete za okoliš i prirodne izvore bitne za ljudske djelatnosti u budućnosti. On se oslanja na ambicioznu ideju prema kojoj razvoj ne smije ugrožavati budućnost dolazećih naraštaja trošenjem neobnovljivih izvora i dugoročnim devastiranjem i zagađivanjem okoliša. Osnovni je cilj osigurati održivo korištenje prirodnih izvora na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini. Svjetska komisija za okoliš i razvoj UN-a, 1987. godine definirala je koncepciju održivog razvoja (UN, 1987, čl.1) kao „razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjeg naraštaja bez ugrožavanja mogućnosti sljedećih naraštaja da zadovolje svoje potrebe“.³

Prema UN, održivi razvoj predstavlja „proces promjene u kojem su iskorištavanje resursa, usmjeravanje investicija, orijentacija tehnološkog razvitka i institucionalne promjene usklađene i povećavaju sadašnji i budući potencijal zadovoljavanja ljudskih potreba i težnji.“ Ideja održivog razvoja podrazumijeva povezivanje različitih utjecaja razvoja s neizbježnim utjecajima na okoliš, a počiva na uspostavljanju ravnoteže između ekonomskog rasta, napretku društva i brige za okoliš. Održivi razvoj kao načelo organizacije prostora je polazište za sadašnji razvoj i jamstvo za budućnost, a to znači s gledišta korištenja prostora i prirodnih resursa, očuvanje razvojnih mogućnosti za nadolazeće generacije. Održivi razvoj označava onaj razvoj pri kojem su opseg i dinamika čovjekovih proizvodnih i potrošnih aktivnosti dugoročno usklađeni s opsegom i dinamikom procesa koji se odvijaju u prirodi. Održivi razvoj ne isključuje ekonomski rast ali ne smije ugrožavati čovjekovo zdravlje, biljne i životinjske vrste te prirodne procese i prirodna dobra.⁴

³ Birkić. D.: Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, Opatija 2016.,str.119, pregledano 17.10.2019.

⁴ Ibidem

Sukladno s navedenim dimenzijama održivi turizam bi trebao:⁵

- Optimalno iskoristiti okolišne resurse koji su ključni element turističkog razvoja, zadržavajući bitne ekološke procese i pomažući u zaštiti prirodne baštine i bioraznolikosti.
- Poštivati društveno-kulturnu autentičnost destinacije, očuvati njihovo izgrađeno i živo kulturno nasljeđe i tradicijske vrijednosti, te doprinosti međukulturalnom razumijevanju i toleranciji.
- Osigurati da su gospodarske aktivnosti održive i dugoročne te da donose društvenu i gospodarsku korist svim dionicima uz pravičnu raspodjelu, između ostalog stabilnost zaposlenja, mogućnosti zarade društvenih usluga zajednici, pomažući uklanjanju siromaštva.

Dostizanje zadovoljavajuće razine održivosti turizma trajan je proces koji traži stalno praćenje i analiziranje učinaka te uvođenje potrebnih preventivnih i/ili korektivnih mjera ukoliko je to potrebno. Također, održivi turizam mora zadržati visoki stupanj zadovoljstva turista, istovremeno podižući svijest o održivosti i promičući prakticiranje održivog turizma među njima.⁶

U svojoj evoluciji koncept održivog razvoja popularizirao se kao koncept koji počiva na tri djelokruga, dimenzije ili stupa održivosti: ekološkoj, društveno-kulturnoj i ekonomskoj, s ciljem ostvarivanja prirodnih, materijalnih, društvenih i duhovnih potreba. Iz toga slijedi da održivi razvoj zahtijeva ostvarivanje triju vrsta održivosti:

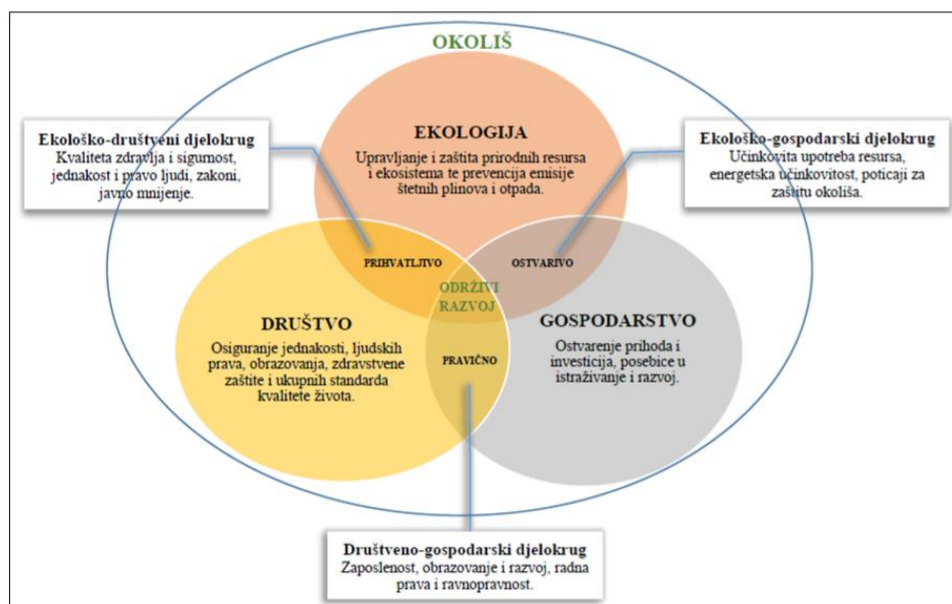
- ekološka održivost – održavanje kvalitete okoliša koja je potrebna za odvijanje gospodarskih aktivnosti i kvalitetan život ljudi (provođenje mjera zaštite i očuvanja okoliša, smanjena emisija štetnih plinova, racionalna upotreba resursa i dr.)
- društvena održivost – očuvanje društva u cjelini, očuvanje kulturnog identiteta uz poštivanje kulturne raznolikosti, rasa i religija, očuvanje društvenih vrijednosti, pravila i normi, osiguranje ljudskih prava i jednakosti te međusobnog poštivanja i tolerancije
- gospodarska održivost – održavanje prirodnog, društvenog i ljudskog kapitala koji je potreban za ostvarivanje dohotka i životnog standarda

⁵ Ibidem

⁶ Brkljača.M.: Održivi turizam u Republici Hrvatskoj, Pula 2016., str.16, pregledano 17.10.2019.

Odnos navedenih komponenti postavljen je u ravnotežnom okviru održivosti nazvanom Model trostruke bilance ili Triple bottom line, prema konceptu koji je postavio John Elkington (1994). On predstavlja nerazdvojnu interakciju i korelaciju triju temeljnih stupova ili dimenzija održivosti, čiji odnos mora biti u ravnoteži. Ilustrativna shema prikazana je na Slici 2. iz koje je vidljiv složeni odnos stupova održivog razvoja. Da bi se ostvario potpuni održivi razvoj, potrebno je da sve dimenzije budu održive, odnosno da budu u međusobnoj ravnoteži. Ravnotežu između pojedinih dimenzija održivog razvoja nije jednostavno ostvariti jer svaki djelokrug u procesu ostvarenja svojih ciljeva mora poštovati interese drugih djelokruga, kako ga ne bi doveo u neravnotežu. Ovo je posebno složeno ako se ponašanje subjekata uključenih u održivi razvoj promatra iz perspektive jake ili stroge održivosti, u kojoj nema zamjene prirodnog kapitala s ostalim oblicima kapitala. Prikazana shema najbolje ilustrira održivi razvoj te se može primjereno koristiti u svim područjima u čiji se kontekst koncept održivog razvoja stavlja.⁷

Slika 2: . Ravnotežni okvir održivog razvoja

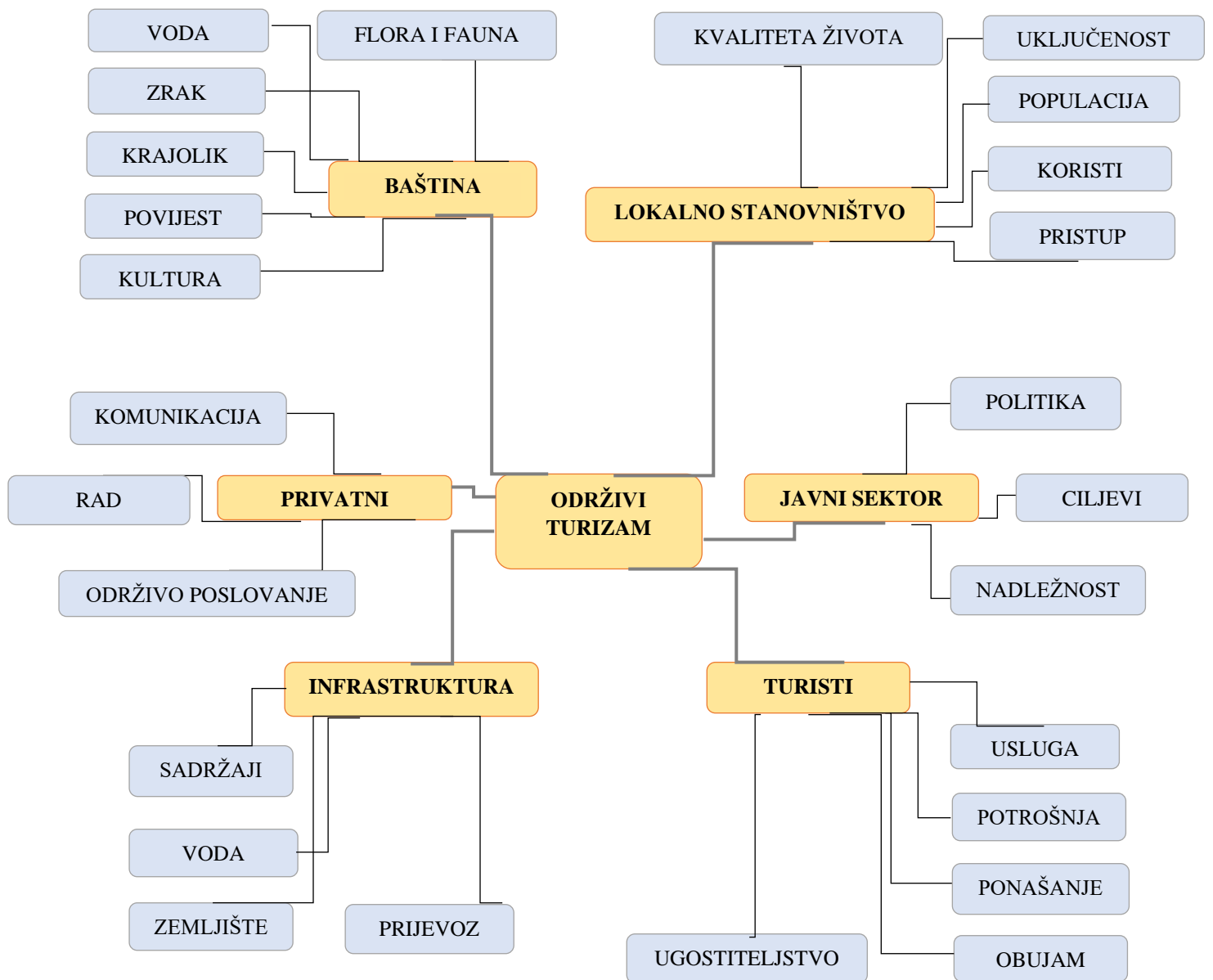

Izvor: obrada autora prema Elkington, 1994; OECD, 2000; Dréo, 2006; Brooks, 2013, (18.10.2019.)

⁷ Klarin T.: Kreiranje modela održivog razvoja turizma u urbanim destinacijama RH, Rijeka 2017., pregledano 19.10.2019.

Osnovna pretpostavka je da samo povezanost i istodobno postojanje sva tri stupa osigurava održivost. Prema tome, održivi razvoj je globalni politički dogovor kojeg čini ravnoteža između socijalnog, ekonomskog i ekološkog aspekta razvoja na svim razinama, počevši od lokalne pa sve do globalne.

Tablica 1: Model menadžmenta održivog turizma destinacije

Izvor: Izrada autora prema DIT, 2015., (18.10.2019.)

2.2. Implementacija koncepta održivog razvoja u sustavu turizma

Na temeljima koncepta održivog razvoja, razvijen je koncept održivog turizma i primjenjuje se na sve oblike turizma koji su dugoročno usklađeni sa svojom prirodnom, socijalnom i kulturnom okolinom. Riječ je o koncepciji razvoja potaknutoj negativnim učincima turizma na okoliš. O stupnju očuvanja ekoloških vrijednosti značajno ovisi budući razvoj turizma. Danas je nužna potreba prepoznavanja i zaštite prirodnih i kulturnih vrijednosti kako bi se potaknuo razvoj kvalitetnoga i konkurentnoga turističkog proizvoda te kako bi se dugoročno unaprijedilo upravljanje turističkim destinacijama, što predstavlja prvi korak u implementaciji održivog turističkog razvoja u proces upravljanja priobalnom turističkom destinacijom.⁸

Operacionalizacija koncepta održivog razvoja turizma ovisi o formuliranom planu u okviru kojega će se postaviti ciljevi održivog razvoja, definirati upravljačka struktura i partneri, determinirati akcije za provedbu ciljeva, definirati relevantni pokazatelji i mjere usmjerene kontroli pokazatelja i vrednovanju ostvarenja razvojnog plana. Stvarna uspješnost strategija je upitna jer proces izrade i formuliranje strategije nije zahtjevan, naspram njezine praktične primjene za koju nedostaje potrebnih znanja. Nadalje, postavlja se pitanje za čije se interese izrađuju planovi razvoja te uključuju li usklađene ciljeve svih dionika, stoga je u planiranje razvoja potrebno uključiti sve dionike kako bi se mogli angažirati u praktičnoj implementaciji.⁹

Održivi turizam raste i razvija se ne iskorištavajući svoje resurse na način da ih trajno uništava, već se resursi koriste tako da se maksimalno očuva njihova kvaliteta i vrijednosti za buduće naraštaje. Održivi turizam je onaj koji može opstati tijekom duljeg razdoblja jer ne uzrokuje degradaciju okoliša već ostvaruje korist u ekonomskom, ekološkom, društvenom i kulturnom okruženju u kojem se odvija. Usprkos različitim modelima strateškog planiranja u turizmu još uvijek postoji jaz između teorijskih modela i praktične primjene planova. Uzrok tomu je dinamična, turbulentna i nepredvidljiva okolina, no upravo zbog ovih čimbenika, u turizmu je potrebno strateško planiranje koje će uključiti društvena pitanja te omogućiti vidljive i mjerljive koristi cijele lokalne zajednice.

⁸ Birkić. D.: Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, Opatija 2016.,str.120, pregledano 19.10.2019

⁹ Ibidem

Važnost i potrebu planiranja održivog razvoja turizma od samog početka razvoja koncepta ističe i Svjetska turistička organizacija koja je izdala različite priručnike i vodiče namijenjene lokalnim upravama i upravljačkim strukturama razvoja turizma.

Pretpostavka implementacije koncepta održivog razvoja turizma prije svega je formulacija i provedba strategije razvoja turizma, u čije procese moraju biti aktivno uključeni svi dionici destinacije. Prilikom formulacije strategije, razvojni ciljevi i relevantni pokazatelji za mjerenje i praćenje njihova ostvarenja moraju biti jasno definirani. Usklađivanje interesa, međusobno razumijevanje i postavljanje zajedničkih ciljeva moguće je umrežavanjem, komunikacijom i suradnjom dionika. Za učinkovitu formulaciju i provedbu strategije razvoja moraju se osigurati potrebna znanja na svima razinama, posebno na upravljačkim. Osim tih znanja, svi dionici destinacije moraju razumjeti koncept održivog razvoja turizma i koristiti koje lokalna zajednica ima od njegove implementacije.¹⁰

2.3. Načela održivog turističkog razvoja

Turizam je gospodarska aktivnost koja se zbog svoje izrazite sezonalnosti i svoje aktivnost podređuje kratkotrajnim ciljevima, u vidu brze zarade i dodatnog profita, što je suprotnost sa načelima održivog razvoja. Koncept održivog turističkog razvoja temelji se na primjeni ekonomskih, ekoloških i sociokulturnim načela. Pronalazak i održavanje odgovarajuće ravnoteže među njima znači osigurati cjelovitu i dugotrajnu održivost turizma. Središnje pitanje održivog turizma je odnos između ekonomske, okolišne i sociokulturne održivosti. Sukladno s time, potrebno je planirati održivi turistički razvoj prema zahtjevima tržišta ali u skladu s ekološkim, sociokulturnim i tehnološkim ograničenjima određenog turističkog prostora. Načela održivog razvoja zapravo su načini na koji bi se pojedini subjekti u turizmu (turisti, lokalno stanovništvo, privatni i javni sektor te ostale interesne skupine) trebali ponašati, a da se pritom osigura postizanje održivosti, odnosno ciljevi održivog razvoja.¹¹

¹⁰ Klarin T.: Kreiranje modela održivog razvoja turizma u urbanim destinacijama RH, Rijeka 2017., pregledano 19.10.2019.

¹¹ Birkić. D.: Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, Opatija 2016., str.126, pregledano 19.10.2019

Održivi turistički razvoj prema (UNWTO, 2004:7) morao bi: ¹²

- Osigurati optimalnu upotrebu resursa iz okoliša koji konstituiraju ključne elemente u razvoju turizma, održavajući nužne ekološke procese i pomažući u očuvanju prirodnog nasljeđa i biološke različitosti;
- Poštivati socijalno-kulturnu autentičnost (izvornost) domaćina, očuvati izgrađena i životna kulturna nasljeđa i tradicionalne vrijednosti i doprinosti interkulturalnom razumijevanju i toleranciji;
- Omogućiti održive, dugoročne ekonomske aktivnosti osiguravajući pravednu distribuciju socijalno-ekonomskih koristi svim zainteresiranim, a uključujući stabilnu zaposlenost, mogućnosti za ostvarivanje dohotka i socijalne usluge domaćoj zajednici te doprinose ublažavanju siromaštva.

Iz navedenih zadataka održivog turističkog razvoja proizlaze načela (principi) održivog razvoja koji se odnose na različite aspekte održivog razvoja turizma (ekološki aspekti, ekonomski aspekti i sociokulturni aspekti). Briga o okolišu često se poistovjećuje sa konceptom održivog razvoja te se samim time koncept održivog razvoja svodi na ekološku održivost, pritom ne uvažavajući preostala načela održivog razvoja. Ekološka održivost jamči usklađenost razvoja s očuvanjem i održanjem osnovnih ekoloških procesa, biološke raznolikosti i bioloških resursa.

Ekološka i ekonomska politika također moraju biti uravnotežene, odnosno povezane na određenoj razini da bi zaštita okoliša i njegova temeljna načela postala ishodište svih instrumenata i ciljeva ekonomske politike.

Tehnološka održivost zahtjeva primjenu i razvoj tehnologije koja uz ekonomske učinke uvažava ekološku održivost.

Društvena održivost jamči usklađenost razvoja s očuvanjem kulture i sustava vrijednosti ljudi na koje taj razvoj utječe te trajno održavanje i isticanje identiteta lokalne zajednice.

Ekonomska održivost zasniva se na ekonomski učinkovitom razvoju i upravljanju resursima na način da se resursima mogu koristiti sadašnje i buduće generacije.¹³

¹² Ibidem

¹³ Ibidem

U planiranju i implementaciji održivog turizma obično se polazi od četiriju osnovnih načela: participativnog procesa odlučivanja, održivog razvoja, načela turizma i baštine te primjerena razvoja turizma. Participativni proces odlučivanja ističe četiri ključna gledišta u planiranju turizma osnovanog na baštini. Turoperator, ustanove odgovorne za zaštitu baštine, posjetitelji i lokalne zajednice različito gledaju na turizam jer su njihovi interesi, uloga, ideje i problemi u planiranju i implementaciji turizma drugačiji. Sva četiri gledišta nužno moraju biti ravnopravna ako se želi postići da sve skupine imaju koristi i prosperiraju. Ako se u procesima planiranja i odlučivanja izostavi ili zanemari gledište bilo koje od navedenih strana, dolazi do narušavanja ravnoteže i postizanja pozitivnih rezultata za sve: zajednice, menadžere baštine i prirode, poslovni sektor i posjetitelje.¹⁴

Načela turizma i baštine ističu pojedine pristupe u planiranju i odlučivanju o turizmu kao osnovu za dijalog i suradnju među interesno-utjecajnim skupinama. U tih osam načela su: prepoznavanje važnosti baštine, briga o lokalitetima baštine, razvoj partnerstva za višestruku korist, ugradnja pitanja baštine u poslovno planiranje, investiranje u ljude i lokalitete, oglašavanje i promoviranje odgovornosti u oblikovanju turističkih proizvoda, pružanje visokokvalitetnih doživljaja posjetiteljima te uvažavanje prava i obveza lokalnoga, autohtonoga stanovništva. Navedena načela nastoje ilustrirati koji su faktori uspješnosti u turizmu za odredišta prirodne i kulturne baštine.¹⁵

Primjeren turistički razvoj kao posljednje načelo održivog turizma označava pristup kojim se pomaže razvoj dugoročnih rješenja za turističke destinacije s prirodnim i kulturnim vrijednostima. Njime se također uspostavlja potpora razvoju turističkog gospodarstva osiguranjem potrebne zaštite baštine. Veoma je važno da primjeren turistički razvoj kao načelo održivog turizma predviđa odustajanje od planiranja i implementacije turizma na nekim prirodnim ili povijesnim lokalitetima ako je nekompatibilan s njihovim posebnim vrijednostima ili se kosi s ciljevima zaštite tih lokaliteta.¹⁶

¹⁴ Carić, H. (2006). Održivi turizam u deset koraka: Planiranje održivog turizma zasnovanog na baštini i prirodnom nasljeđu. Institut za turizam i ODRAZ – održivi razvoj zajednice, pregledano 22.10.2019.

¹⁵ Ibidem

¹⁶ Ibidem

Sva navedena načela održivog turizma rabe se dalje u ostvarenju održivog turizma na nekom području. Pritom, prvo valja postaviti pitanje što se želi postići, a zatim se pokušava odrediti tko bi sve morao i mogao biti uključen u ostvarenju održivog turizma. Sljedeće je pitanje što je poznato, kao i to što čini određenu regiju, destinaciju ili proizvod posebnim. Prije same analize valja odgovoriti i na to koja su glavna problemska pitanja. Sve se zatim analizira radi određivanja načela i ciljeva aktivnosti, a potom se nastoje odrediti ideje i opcije. Preposljednji je korak provedba plana, a posljednji korak čini postavljanje smjernica.¹⁷

3. PRIHVATNI KAPACITETI

3.1. Pojam prihvatnih kapaciteta

Osnovna ideja primjene koncepta održivog turističkog razvoja je spoznaja o tome koliko određeni prostor može prihvatiti turističkih sadržaja, uz minimalne posljedice za budući razvoj. Kvantificiranje parametara održivoga turističkog razvoja naziva se turističkim prihvatnim kapacitetom, odnosno nosivim kapacitetom, prema originalnom engleskom nazivu carrying capacity. Kako gotovo sve turističke destinacije teže održivom turističkom razvoju, izračun prihvatnog kapaciteta u turizmu postaje sve više nezaobilaznim dijelom turističkih razvojnih planova, osobito u onim turističkim destinacijama koje su u svom životnom ciklusu dosegnule fazu saturacije. O povezanosti turističkog prihvatnog kapaciteta s konceptom održivosti u turizmu najbolje govori njegova službena definicija prema Svjetskoj turističkoj organizaciji: „Prihvatni kapacitet je maksimalni broj turističkih korisnika koji simultano posjećuju turističko mjesto bez neprihvatljivih poremećaja fizičke, ekonomske i sociokulturne okoline, kao i bez neprihvatljivog smanjenja kvalitete zadovoljstva posjetitelja.“

U teoriji i praksi za procjenu prihvatnog kapaciteta uobičajeno se koriste razni indikatori, grupirani u više skupina, koji se s obzirom na mogućnost utjecaja na njih dodatno dijele na nepromjenjive i promjenjive.¹⁸

¹⁷ Ibidem

¹⁸ Klarić Z., Carić H.,: Istraživanja prihvatnog kapaciteta-međunarodna i hrvatska iskustva, Institut za turizam, pregledano 30.10.2019.

Slika 3: Indikatori koji utječu na procjenu prihvatnih kapaciteta

Izvor: Studija prihvatnih kapaciteta turizma na području SDŽ, Split 2018., pregledano 03.11.2019.

Količina turističke aktivnosti koju je određeni prostor u mogućnosti prihvatiti ovisi o obilježjima promatranog prostora. U skladu s time, ključno je utvrditi prostorna obilježja, odnosno čimbenike koji utječu na prostorna ograničenja ili mogućnosti te turističke aktivnosti koje će se odvijati u promatranom prostoru. U tom kontekstu, održivi turistički razvoj turističke destinacije jest razvoj unutar granica prihvatnog kapaciteta pojedine turističke destinacije. Temeljni problemi u slučaju održivog turističkog razvoja kao i u slučaju prihvatnih kapaciteta turističkih destinacija, nisu prevladani jer ekonomska teorija ne prihvaća postojanje granica rasta.

Uz to, prihvatni kapaciteti s aspekta lokalnog stanovništva u određenoj turističkoj destinaciji nisu isti kao s aspekta turista, a oba se stava o prihvatnim kapacitetima razlikuju od prihvatnih kapaciteta u pitanju ekološke problematike određene turističke destinacije. To je ujedno jedan od razloga zašto „magična formula“ još uvijek nije pronađena kada su u pitanju prihvatni kapaciteti turističkih destinacija.

Činjenica je da prostorna obilježja kao ni turističke aktivnosti turističke destinacije nisu matematički mjerljivi, pa u skladu s time prihvatne kapacitete turističke destinacije nije moguće iskazati kvantitativno. U suvremenom pristupu održivom turističkom razvoju priobalnih destinacija prihvatni kapaciteti ili kapacitet nosivosti u turizmu nerazdvojan je od prostornog planiranja. Jedno od obilježja suvremenog turizma je da ono traži samo kvalitetan i atraktivan prostor na koji pretendiraju i druge djelatnosti, pa je turizam samo jedan od korisnika određenog prostora. S tog aspekta treba uvažavati prihvatne kapacitete prostora s obzirom na niz drugih djelatnosti koje egzistiraju na tom istom prostoru. S druge strane, prostor turističkih destinacija sve je više ograničen zbog intenzivna razvoja masovnog turizma, stoga je nužno utvrditi granice dopustivog zasićenja istog. Količina turističke aktivnosti koju prostor turističke destinacije može ponijeti ovisna je o prirodno-geografskim obilježjima tog istog prostora. U skladu s time, treba odrediti prostorna obilježja, odnosno čimbenike koji utječu na prostorna ograničenja ili mogućnosti te prostorne aktivnosti koje se odvijaju u promatranoj turističkoj destinaciji. Naime, prostor je podložan stalnim izmjenama. Turističke aktivnosti vrlo je teško predvidjeti u budućnosti, stoga ako ograničenja nisu zadana u skladu s prostorno-planskim dokumentima i usklađena s načelima održivog turističkog razvoja, određivanje prihvatnih kapaciteta turističke destinacije bit će otežano, gotovo i onemogućeno.¹⁹

Četiri su vrste prihvatnih kapaciteta koje je potrebno razmatrati s aspekta prostorno specifičnih čimbenika a to su:²⁰

- fizički ili ekološki prihvatni kapacitet, kojem se osnovni kriterij temelji na fizičkim mogućnostima prostora;
- ekonomski prihvatni kapacitet, kojem se osnovni kriterij temelji na ekonomskoj isplativosti turističke izgradnje i upravljanja kapacitetima turističke ponude;
- sociološki prihvatni kapacitet, kojem se osnovni kriterij temelji na uspostavljanju sociološke ravnoteže u receptivnom turističkom prostoru;
- kulturološki prihvatni kapacitet, kojem se osnovni kriterij temelji na uspostavljanju kulturološke ravnoteže između posjetitelja i lokalnog stanovništva.

¹⁹ Birkić. D.: Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, Opatija 2016.,str.161, pregledano 29.10.2019

²⁰ Ibidem

Fizički aspekt prihvatnih kapaciteta odnosi se na količinu raspoloživog zemljišta za izgradnju potrebnih objekata. Stoga je potrebno definirati veličinu i kapacitete svakog pojedinog objekta i u skladu s time, planirati i upravljati razvojem. Fizički aspekti prihvatnih kapaciteta turističke destinacije trebaju biti definirani prostornim planovima koji trebaju definirati distribuciju različitih turističkih sadržaja. Analiza prihvatnog kapaciteta prostora određene turističke destinacije može poslužiti kao vrlo dobar alat za planiranje i upravljanje prostorom, na principu održivog turističkog razvoja. U svrhu racionalnog korištenja raspoloživog turističkog prostora nužno je koristiti strateške planove razvoja turizma, kao stručne podloge u procesu izrade prostornih planova.

Ekonomski aspekti prihvatnih kapaciteta turističke destinacije podrazumijevaju sposobnost razvoja turizma i njemu prateće djelatnosti, a da se pri tom ne izvrši pritisak na druge dugoročno profitabilne i lokalnom stanovništvu prihvatljive ekonomske aktivnosti.

Političko-ekonomski činitelji odnose se prije svega, na pretpostavljene ekonomske mjere vezane za razvoj turizma, a osobito se izdvajaju stoga što u veliku broju slučajeva imaju ključnu ulogu pri određivanju konačnog prihvatnog kapaciteta. Pri procjeni potrebno je uzeti u obzir planirane investicije, primjerice u infrastrukturu, jer one mogu bitno povećati prihvatni kapacitet turističke destinacije. Naime, često se na temelju političko-ekonomskih pokazatelja, odnosno političkih odluka, opredjeljuje za određeni razvojni scenarij između dvaju mogućih ekstrema, a tako i za konačni prihvatni kapacitet.

Psihološki aspekt prihvatnih kapaciteta premašen je kada je doživljaj turista značajno umanjen zbog saturiranosti turističke destinacije, izazvane prevelikim brojem turista u određenoj turističkoj destinaciji. S obzirom da pojedini ljudi različito doživljavaju gužvu, (neki izbjegavaju, neki preferiraju) zbog subjektivna pristupa ovaj je aspekt prihvatnog potencijala teško odrediv, ali bi se također trebali rukovoditi stavom lokalnog stanovništva i turista kako gužve utječu na kvalitetu njihova življenja, odnosno doživljaja tijekom boravka u destinaciji.

Biološki aspekt prihvatnog kapaciteta treba sagledati kroz održavanje ravnoteže cjelovitog ekosustava. Kada je evidentno da se prijeti onečišćenjem i narušavanjem okoliša, možemo govoriti o premašenom biološkom aspektu. Ovu je problematiku potrebno sagledati kroz održanje ravnoteže cjelovitog ekosustava.

Sociološki aspekti prihvatnog kapaciteta vezani su uz društvenu zajednicu, dakle za lokalno stanovništvo, turiste i njihove međudnose (stanovništvo, radna snaga, obrazovna struktura, kulturni identitet, odnos broja lokalnih stanovnika i turista, zadovoljstvo posjetitelja itd.). Cilj je definirati razinu razvoja koja je prihvatljiva lokalnom stanovništvu i razvoju gospodarstva na tom području. Ovaj aspekt potrebno je široko shvaćati jer on znači i mogućnost održanja društvenih i kulturnih specifičnosti lokalne zajednice, usprkos razvoju turizma te mogućnost prihvaćanja komunikacije s ljudima različitih kulturnih, vrijednosnih, etničkih i drugih obilježja. S aspekta turista sociološki aspekt prihvatnog kapaciteta predstavlja razinu napučenosti turistima koja još uvijek ne umanjuje stupanj zadovoljstva drugih turista.

Prihvatni kapacitet nije jednoznačna veličina i on ovisi o odabranom scenariju turističkog razvoja turističke destinacije te zadanoj razini turističkog zadovoljstva koji se tim scenarijem trebaju ostvariti.²¹

3.2. Scenariji (modeli) razvoja turizma

Svjetska teorija i praksa su na temelju koncepta prihvatnog kapaciteta identificirala različite modele razvoja turizma, a to su:²²

- potpuno slobodan razvoj
- intenzivan turistički razvoj
- scenarij alternativnog turističkog razvoja
- uravnotežen, održivi turistički razvoj
- scenarij produženja sadašnjeg stanja ili „status quo model“
- scenarij restrukturiranja i repozicioniranja

²¹ Ibidem

²² Guidelines, (<http://www.papthecoastcentre.org/pdfs/Guidelinescarryng.pdf>), pregledano 03.11.2019.

Scenarij slobodnog razvoja – u pravilu znači prekoračenje najviših limita prihvatnog kapaciteta u svim sferama, pa se općenito smatra neprihvatljivim, bez ikakvih ograničenja može vrlo brzo postati poguban za destinaciju i njezin razvoj.

Scenarij intenzivnog turističkog razvoja – u osnovi je sličan scenariju slobodnog razvoja jer podrazumijeva razmjerno velike zahvate u prostoru, radi ostvarivanja maksimalnih profita od turizma. Ipak, zbog važne uloge države, a najčešće i uvažavanja lokalne zajednice organizacijom javnih rasprava, medijsko praćenje i sl., u njegovoj primjeni osigurani su određeni elementi kontrole. Orijentiran je uglavnom na kvantitativne pokazatelje poput broja dolazaka, broja ostvarenih noćenja i sl. Za postizanje kvalitete življenja lokalnog stanovništva ovaj je model na neki način upitan bez obzira koliko bili realni pozitivni ekonomski učinci turističkog i ukupnog razvoja jer zanemaruje ekološke i sociokulturne parametre razvoja.

Scenarij alternativnog turističkog razvoja ili razvoja tzv. “eko“ turizma namijenjen je sredinama koje su na neki način trebale biti stavljene pod „stakleno zvono“ ili rezervate. Scenarij alternativnog turističkog razvoja na tzv. specijalne vrste turizma uglavnom je rezultat kritike koncepta masovnog turizma.

Scenarij uravnoteženog, održivog turizma je oblik koji teoretski zauzima prostor između maksimalnog i minimalnog prihvatnog potencijala, odnosno između scenarija intenzivnog i umjerene varijante alternativnog turizma. Kvantifikacija scenarija održivog turizma na prostorima turističkih destinacija, a vezano uz planiranje količine i vrste turističkih kapaciteta i turističkog prometa, izravno ovisi o stanju u samoj destinaciji. Njegova suština je jednak tretman svih grupa indikatora, dovođenje u sklad lokalne situacije s regionalnim i nacionalnim interesima, uvažavanje tržišta i profila turističkog proizvoda te uvažavanje glavnih ograničenja u sferi okoliša.

Osnova „status quo modela“ je da pretpostavlja zadržavanje postojećeg poslovnog modela u destinaciji. Ne predviđaju se veće promjene u sustavu, ni u kvalitativnom ni u kvantitativnom smislu. Ne predviđaju se promjene u smještajnim kapacitetima, ne prate se međunarodni turistički trendovi te izostaje ponuda novih turističkih usluga i atrakcija. Investicijska aktivnost prisutna je samo u obliku amortizacije zamjene postojeće opreme, odnosno za održavanje postojeće razine poslovanja. Novih investicija u povećanje i poboljšanje poslovanja nema. Često takve destinacije posluju izrazito sezonski, sezona je kratka i ovisna o prirodnim pogodnostima.

Scenarij restrukturiranja i repozicioniranja također je značajan. On nastoji uravnotežiti lokalne i šire regionalne ili nacionalne interese te planirati razvoj turizma u skladu s ekološkim, sociokulturnim, političkim i ekonomskim aspektima održivosti. Ovaj bi se scenarij u skladu s prihvatnim kapacitetima svakako svrstao između gornje i donje granice prihvatnog kapaciteta, iako je moguće da im se taj scenarij u jednom svom dijelu više ili manje približi.²³

Možemo zaključiti da procjena prihvatnog kapaciteta u turizmu treba biti upravljački alat destinacijskog menadžmenta, s ciljem definiranja scenarija turističkog razvoja turističke destinacije pri izradi strateških planova održivog turističkog razvoja. Prihvatni kapaciteti kao alat upravljanja prirodnim i društvenim atraktivnim resursima turističke destinacije trebaju biti usklađeni s načelima održivog turističkog razvoja gdje su scenariji turističkog rasta i razvoja posljedica te analize.

3.3. Utvrđivanje prihvatnih kapaciteta

Definiranju prihvatnog kapaciteta pristupa se utvrđivanjem optimalnog razvojnog scenarija, budući da njegova veličina nije jednaka za različite razvojne scenarije. Fleksibilni prihvatni kapaciteti koji se temelje na izradi više različitih razvojnih scenarija smatraju se jednim od mogućih polazišta koncepta održivog turističkog razvoja turističkih destinacija. Upravljanje turističkom destinacijom kroz prihvatne kapacitete u svrhu smanjenja negativnih učinaka turizma i gubitka turizma kao značajnog izvora prihoda za lokalnu zajednicu, važan je dio održivog turističkog razvoja turističke destinacije. Osim što je procjena turističkog prihvatnog kapaciteta turističke destinacije direktno povezana s prostornim planiranjem, također ima važnu ulogu i u pitanjima namjene površina i realizacije infrastrukturnih zahvata. Pri tom treba osobito voditi računa o raskoraku između planova i realizacije na terenu, budući da je jedan od glavnih uzročnika ugrožavanja prihvatnog kapaciteta razvoj koji premašuje planske prognoze. Planiranje prihvatnih kapaciteta najuže je povezano s prostorno-planskim odredbama o prevladavajućem načinu korištenja raspoloživog prostora, odnosno njegovom namjenskom klasifikacijom: naselja (centralne i javne funkcije, stanovanje); turistička područja i zone (hoteli, turistička naselja, kampovi); ostalo (neizgrađeno građevinsko zemljište, poljoprivredne, šumske i ostale površine).

²³ Birkić. D.: Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, Opatija 2016.,str.161, pregledano 29.10.2019

Određivanje prihvatnih kapaciteta turističke destinacije je složen proces koji je nemoguće provoditi unutar samo jedne struke, bez znanja i doprinosa svih ostalih struka potrebnih za izradu plana razvoja turizma turističke destinacije, kao i bez sudjelovanja svih dionika (posjetitelja, lokalnog stanovništva, privatnog sektora, javne lokalne uprave). Aktivan pristup brojnih dionika turističke destinacije nužan je u razmatranju prostornih, ekoloških, socijalnih, kulturnih, političkih i ekonomskih aspekata razvoja turističke destinacije. Takva suradnja doprinosi da se ciljevi usmjeravaju na postavljanje scenarija upravljanja i planiranja koji neće narušiti prostorne vrijednosti niti umanjiti iskustvo posjetitelja. U procesu određivanja prihvatnih kapaciteta također je ključno prostorno-plansko motrište koje treba biti usklađeno sa strategijom razvoja turizma destinacije. Prostorni planeri trebaju prepoznati i odabrati prostorne vrijednosti koje se integralno promatraju kroz sva gledišta njihovih utjecaja i međuovisnosti. Određivanje i implementiranje prihvatnih kapaciteta u prostorno planiranje zahtijeva prikladan metodološki okvir koji se prilagođava specifičnostima svake pojedine turističke destinacije s obzirom na njezine prostorne karakteristike. Koncept prihvatnog kapaciteta implementiran u prostorno planiranje treba biti ključni instrument u očuvanju i unapređenju prostornih vrijednosti turističke destinacije. Između ostalog koncept prihvatnog kapaciteta treba biti i metoda kontrole korištenja prostora razvijenog do određene razine, tijekom određenog vremenskog razdoblja bez nanošenja prekomjerne štete prostoru ili iskustvu posjetitelja.²⁴

Prihvatni kapaciteti turističke destinacije kao već ranije spomenuto, ne mogu se izraziti samo kao konkretna brojka koja realno predstavlja maksimalni broj turista, koji bi istodobno trebao posjetiti turističku destinaciju u određenom vremenskom razdoblju. To jednostavno nije moguće jer različite vrste posjetitelja izazivaju različite vrste utjecaja i imaju različite sklonosti i očekivanja. Uspostavljenje brojki treba služiti kao kontrolni mehanizam standarda kvalitete koji se vežu uz prostorna obilježja te odabrane ciljeve i scenarije turističkog razvoja.

²⁴ Ibidem

Prostorno-specifični standardi kvalitete utvrđene su vrijednosne količine ili mjere koje se razlikuju od jednog mjesta do drugog, a ovise o:²⁵

- vrsti turizma koji se razvija;
- vrsti turističkog tržišta na koje se cilja;
- percepciji lokane zajednice o razini zasićenosti;
- pojedinim prostornim obilježjima i njihovu dugoročnom očuvanju.

Prostorno-specifični standardi kvalitete određuju minimalno prihvatljivo stanje varijabli prostornih pokazatelja koji ukazuju na vrstu korištenja i intenzitet turističkog prostora i proizvoda. Neki od brojčanih pokazatelja prihvatnog potencijala u svrhu kontrole standarda kvalitete mogu biti:²⁶

- gustoća – broj osoba po hektaru ili broj osoba po m² za različite aktivnosti na različitim tipovima lokacija (npr. ljudi/hektar plaže, turista/m² za različite aktivnosti itd.)

- volumen (posjetitelja) – dnevni, tjedni, godišnji, na sat, u vršnom razdoblju (na plažama, u destinaciji, na prometnicama)

- odnosne vrijednosti – broj jedinica koje se odnose na posjetitelje u odnosu na lokalno stanovništvo (npr. broj posjetitelja u odnosu na broj stanovnika, korištenje javnih objekata od strane stanovništva u odnosu na korištenje javnih objekata od strane posjetitelja, broj turističkih ležajeva/broj stanovnika i sl.).

²⁵ Ibidem

²⁶ Ibidem

4. KRITERIJI ODRŽIVOG RAZVOJA TURIZMA

Radi postizanja održivosti i s ciljem zaštite prirodnih i društvenih resursa nužno je uspostaviti kriterije održivog turističkog razvoja, mjere, odnosno smjernice koje su nužne u svrhu primjene načela održivog turističkog razvoja. U narednom podpoglavlju objašnjavat će se kriteriji održivog razvoja turizma, njihova identifikacija, primjena i potreba za mjerenjem održivog razvoja turizma. Masovna turistička kretanja prouzročila su pojavu negativnih učinaka turizma te njihovo širenje koje je potaklo nacionalne i međunarodne organizacije te znanstveno-istraživačke ustanove i pojedince na razmišljanje o nastalim problemima i stvaranje konkretnih projekata kako bi uspostavili stalni sustav monitoringa turizma putem kriterija održivog turističkog razvoja.²⁷

4.1. Uloga kriterija održivog razvoja turizma

Kriteriji održivog razvoja turizma turističke destinacije predstavljaju vodeće principe i minimalne zahtjeve kojima bilo koja destinacija treba težiti, a sve u cilju zaštite i održivosti prirodnih i kulturnih resursa, osiguravajući pritom da turizam dostigne svoj potencijal kao alat za očuvanje blagostanja i ublažavanje siromaštva. Postoji globalna inicijativa za uspostavu kriterija održivog turističkog razvoja koji se odnose na globalni održivi razvoj u turizmu svih destinacija širom svijeta. U startu su osmišljeni kao polazna osnova procesa koji je sebi dao za cilj da održivi razvoj postavi kao osnovni standard u svim vrstama turizma.

U tom smislu kriteriji održivog razvoja turizma predstavljaju smjernice, odnosno utvrđuju što bi trebalo napraviti, ali ne propisuju kako to napraviti i ne govore o tome da li je neki cilj postignut. Kriteriji održivog turističkog razvoja turističke destinacije predstavljaju mjere koje se nužno trebaju poduzimati u svrhu primjene načela održivog turističkog razvoja. Oni nisu konačni i nužno ih je stalno modificirati i osuvremenjivati kako bi se došlo do novih spoznaja.

Svaka turistička destinacija trebala bi uz opće kriterije održivog turističkog razvoja, razvijati vlastite kriterije prilagođene vlastitim prilikama i željenim ciljevima. Zahtjevi kojima turistička destinacija treba težiti putem kriterija održivog turističkog razvoja trebaju biti definirani zajedničkim nastojanjima destinacijskog menadžmenta u suradnji sa lokalnom javnom upravom te svim zainteresiranim interesnim skupinama unutar zajednice.

²⁷ Birkić. D.: Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, Opatija 2016.,str.146, pregledano 23.10.2019

Tako definirane kriterije održivog turističkog razvoja destinacije nužno je integrirati u strateško planiranje razvoja destinacije kako bi se spriječila daljnja devastacija prostora, spriječili ili umanjili ekološki i društveno-ekonomski problemi izazvani turističkim aktivnostima. Iako je uočena tendencija i nastojanja pojedinih institucija, eksperta i znanstvenika u kontekstu turizma uključenih u ovu problematiku, integriranje kriterija održivog turističkog razvoja u planove i strategije razvoja navodeći razloge i potrebu za uspostavu kriterija i indikatora održivog turističkog razvoja, evidentno je da se ti zahtjevi još uvijek rijetko provode u djela.²⁸

Kriteriji održivog turističkog razvoja trebali bi služiti kao:²⁹

- osnovne smjernice destinacijama koje žele postati održivije;
- pomoć turistima da prepoznaju održive turističke destinacije;
- osnovni pokazatelj svim vrstama medija da bi prepoznali neku destinaciju kao takvu i izvijestili javnost o njenom održivom razvoju;
- pomoć programima koji se bave certifikacijom, da bi se osigurali standardi koji se zasnivaju na opće prihvaćenim osnovama, tj. služe kao platforma za uspostavu certifikata ekološke održivosti;
- početna točka vladinim, nevladinima i programima privatnog sektora prilikom implementacije zahtjeva održivog turističkog razvoja u destinaciji;
- smjernice turističko- edukacijskim ustanovama u turizmu.

Kriteriji koji se odnose na održivi turistički razvoj destinacija trebali bi u početku biti osmišljeni kao polazna osnova procesa koji je sebi dao za cilj da održivi razvoj postavi kao osnovni standard u svim vrstama turizma na nivou pripadajuće destinacije. Prema WTO-u (2004.) destinacijski menadžment treba sam odabrati pojedine kvalitativne i kvantitativne pokazatelje koji najviše odgovaraju destinaciji, ovisno o problematici koju je potrebno riješiti te specifičnim obilježjima same destinacije. Da bi se to postiglo, nužno je razviti sustav indikatora održivog turističkog razvoja i sustav mjerenja održivog turističkog razvoja u turističkim destinacijama, koji će omogućiti ukupno kvalificiranje sustava.³⁰

²⁸ Ibidem

²⁹ Ibidem

³⁰ Ibidem

4.2. Indikatori održivog razvoja

Današnje informatičko doba izmijenilo je industrijsko doba, a čovjek za razliku od ostalih živih bića ima sposobnost da se služi informacijama i različitim pokazateljima kako bi stvorio sliku svijeta koja ga okružuje. Svijet je danas suočen s krizom jer je stvoreno puno podataka, statističkih pokazatelja, slika, riječi, dokumenata i deklaracija nego što ih se može usvojiti pa je međunarodna zajednica utvrdila nekoliko grupa indikatora odnosno pokazatelja temeljem kojih se prate procesi i razvoj održivog razvoja u pojedinim državama. Indikator, odnosno pokazatelj, općenito bi trebao biti specifičan (jasno se odnositi na rezultate, mjerljiv odnosno kvantitativan, upotrebljiv (praktičan), fleksibilan odnosno prilagodljiv primijenjenim prilikama).³¹

U okviru koncepta održivog razvoja razvijene su različite metodologije i sustavi pokazatelja (indikatora) za mjerenje i praćenje održivog razvoja. Razvoj sustava pokazatelja i njihovo testiranje trebalo je omogućiti stvaranje odgovarajućeg sustava pokazatelja održivog razvoja, jedinstveno primjenjivog i usporedivog na međunarodnoj, regionalnoj te nacionalnoj razini. Iako se to nije dogodilo, ti sustavi pokazatelja omogućuju učinkovito upravljanje održivim razvojem, što je i temeljni cilj primjene pokazatelja održivog razvoja. U turizmu se također primjenjuju pokazatelji u okviru razvijenih metodologija i sustava pokazatelja održivog razvoja turizma. Među različitim sustavima i mnogobrojnim pokazateljima održivog razvoja turizma, turističke destinacije mogu odabrati različite pokazatelje i implementirati ih u svoje razvojne ciljeve, čije ostvarenje potvrđuju certificiranjem i oznakama održivog razvoja turizma.

Sukladno s razvojem koncepta održivog razvoja, razvijala se metodologija te instrumenti za mjerenje i praćenje održivog razvoja, u čiju su svrhu definirani različiti indikatori odnosno pokazatelji. Temeljna svrha indikatora je da jasno i na vrijeme upozore na promjene određenih vrijednosti važnih za razvoj i upravljanje, kako bi se pravovremeno poduzele korektivne mjere i akcije usmjerene postavljenim razvojnim ciljevima. Indikatori ujedno čine norme i standarde koji se žele ostvariti, omogućuju razumijevanje okoline i planiranje akcija, čime određuju smjer u procesu odlučivanja, stoga su indikatori svojevrsna orijentacija. Indikatori su kvantificirani podaci ili parametri koji opisuju pojave i stanja te služe kao instrument u upravljanju razvojem te praćenju, kontroli i vrednovanju napretka u ostvarenju razvojnih ciljeva, a za njihovo je razumijevanje i interpretaciju potreban objektivan

³¹ Brkljača M.: Održivi turizam u Republici Hrvatskoj, Pula 2016., str.125, pregledano 25.10.2019.

kvantificirani okvir informacija i subjektivna prosudba stručnjaka. Donošenje sustava indikatora održivog razvoja nije jamstvo implementaciji, aktivnostima i rezultatima održivog razvoja, a ni sama primjena ne dovodi do rezultata jer je potreban kontinuirani razvoj indikatora, praćenje, mjerenje i izvještavanje, institucionalizacija, vrednovanje i poboljšanje indikatora održivog razvoja.³²

Tablica 2: Područja primjene i primjeri indikatora održivog razvoja OECD-a i UN-a

DIMENZIJA	PODRUČJE/TEMA	POKAZATELJ
DRUŠTVENA DIMENZIJA	Zdravlje	Udio stanovnika s pristupom primarnoj zdravstvenoj zaštiti
	Obrazovanje	Udio pismenosti odraslih osoba
	Siromaštvo	Udio stanovništva koje živi ispod granice siromaštva
EKOLOŠKA DIMENZIJA	Tlo	Udio obradivih površina
	Bioraznolikost	Udio zaštićenih prirodnih područja
	Oceani, mora i obale	Udio stanovništva koje živi na obalnim područjima
EKONOMSKA DIMENZIJA	Ekonomski rast	BDP (per capita)
	Globalna ekonomska suradnja	Udio javnog duga u BDP-u
	Ponašanje proizvođača i potrošača	Ukupna potrošnja energije i potrošnja energije po stanovniku

Izvor: Izrada autora prema OECD, 2000; UNDESA, 2007.,(26.10.2019.)

Indikatori turističke održivosti definiraju se kao „sustav mjera koje osiguravaju nužne informacije za bolje razumijevanje veza između utjecaja turizma na kulturne i prirodne resurse određene lokacije na koju se to odnosi i kojom su određene.“ Indikatori se mogu definirati kao kvantitativna i kvalitativna mjerenja kojima se detektira stanje te predstavljaju dragocjenu informaciju prilikom donošenja razvojnih planova i odluka u vezi smjera turističkog razvoja destinacije. Informacije osigurane od strane sustava indikatora trebaju biti pomoćno sredstvo za razumijevanje situacije turističke industrije u određenoj destinaciji.³³

³² Klarin T.: Kreiranje modela održivog razvoja turizma u urbanim destinacijama RH, Rijeka 2017.,str. 126, pregledano 25.10.2019.

³³ Birkić. D.: Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, Opatija 2016.,str.138, pregledano 25.10.2019

Indikatori su pokazatelji koji u konačnici trebaju pokazivati kako je određeni kriterij zadovoljen i je li postavljeni cilj postignut te u kojoj mjeri. Indikatori održivog turističkog razvoja ne smiju se gledati sami za sebe, već kao specifičan alat, dio šireg procesa aktivnosti planiranja i upravljanja u turizmu. Funkcije pokazatelja održivog turističkog razvoja su mnogobrojne, a neke od njih su:³⁴

- omogućavanje donošenja boljih odluka i učinkovitijih radnji tako da pojednostavljaju, pojašnjavaju i kreatorima politike na raspolaganje stavljaju skupne informacije;
- omogućavanje ugrađivanja saznanja fizičkih i društvenih znanosti u proces odlučivanja;
- omogućavanje ranog upozoravanje na probleme s ciljem sprječavanja ekonomskih, društvenih i okolišnih pogoršanja;
- omogućavanje pružanja korisnih sredstava komunikacije ideja, razmišljanja i vrijednosti.

Sustav indikatora održivog turističkog razvoja treba biti takav da dopušta procjenu održivosti turističke destinacije s različitih gledišta (ekonomskog, ekološkog i sociokulturnog), s ciljem poboljšavanja sposobnosti donošenja odluka od strane javne lokalne uprave, a trebali bi biti fokusirani na ono s čime destinacijski menadžment treba biti upoznat, s ciljem efikasnog donošenja ispravnih razvojnih odluka. Na taj način postiže se i unapređenje turističkog planiranja povezanog s pitanjima na koja destinacijske menadžment organizacije trebaju dati odgovore da bi dostigli ciljanu razinu održivog turističkog razvoja. Unatoč poteškoćama pri realizaciji, implementaciji i primjeni, indikatori održivog turizma svakako trebaju biti naznačeni u izradi prostornih planova i strateških dokumenata razvoja. Primijenjeni u konkretnom turističkom prostoru, naglasivši pri tome ekološku (okolišnu), ekonomsku i sociokulturnu skupinu indikatora prema tri sastavnice prostora s kojima je turizam u neposrednoj interakciji: prirodna osnova (okoliš), stanovništvo i gospodarstvo. Vrijednost implementacije i primjene indikatora održivog turističkog razvoja je pružanje relevantnih stručno-znanstvenih informacija destinacijskim menadžment organizacijama, destinacijskom menadžmentu, stanovništvu turističkih destinacija kao i svim ostalim zainteresiranim dionicima određene destinacije.

³⁴ Ibidem

Korištenje indikatora turističke održivosti može unijeti velike promjene u proces donošenja odluka. Indikatori mogu pridonijeti razumijevanju problema kako interesnih skupina, tako i javnosti. Također, mogu potaknuti promjene zakonske regulative vezane uz određena područja i potaknuti političke aktivnosti (npr. vezano uz stanje okoliša) te stav i ponašanje lokalnog stanovništva, a i turista.³⁵

Neizravni indikatori održivog turizma su: ekopokazatelji, ekoeфикаsnost, ekološki otisak (engl. footprint), okolišni kapacitet, indeks humanog razvoja i Dow-Jonesov grupni indeks održivosti. Ekopokazatelji se koriste radi usporedbe varijantnih rješenja, primjerice da li je manji utjecaj na okolinu limenka za piće koja se reciklira ili staklena ambalaža koja se vraća i pere te pokazuju integralnu procjenu na okolinu, koje imaju utjecaji kao što su supstance koje ugrožavaju ozonski sloj, teški metali, kancerogene materije, ljetni i zimski smog, staklenički plinovi, pesticidi, zakiseljavanje i eutrofikacija odnosno starenje ekosustava. Indikator ekoeфикаsnost pokazuje dobit i dobrobit u odnosu na ukupne troškove i okolišna opterećenja, dok ekološki otisak (engl. footprint) prikazuje površinu tla koja može zadovoljiti utjecaje jednog čovjeka određene države, odnosno koliko zadovoljavanje naših sveukupnih potreba utječe na okoliš i prirodne resurse. Planet Zemlja ne može konstantno zadovoljavati naše sve veće potrebe za prostorom, hranom i odlaganjem otpada, jer Zemlja ima točno određen biokapacitet kojeg trebamo poštovati, odnosno prilagođavati mu se.³⁶

Kao primjer uzet ćemo indikator ekološki otisak, koji se izračunava tako da našu potrošnju (otisak) stavimo u odnos s ponudom (biokapacitetom) naše planete. Pri izračunavanju, u obzir se uzimaju vrijednosti kao što su hrana, transport, stanovanje, energija i otpad, a svi bi trebali zadovoljiti svoje potrebe na 1,8 hektara. Ukoliko je otisak neke populacije veći od biokapaciteta određenog područja, znači da smo u ekološkom minusu. Međutim, svijet danas u prosjeku troši 2,2 hektara po stanovniku što znači da je čovječanstvo u ekološkom minusu od 0,4 gha (globalnih hektara), što je ujedno znak da se živi iznad održivosti planeta, odnosno sposobnosti zemlje da nadoknadi sve što potrošimo i sav otpad koji ostavljamo iza sebe. Hrvatska prema trenutnim indikatorima ima vrijednosti slične prvih deset zemalja s najvećim ekološkim otiskom po osobi, a to su: Katar, Kuvajt, Ujedinjeni Arapski Emirati, Danska, SAD, Belgija, Australija, Kanada, Nizozemska i Irska.³⁷

³⁵ Ibidem

³⁶ Brkljača M.: Održivi turizam u Republici Hrvatskoj, Pula 2016., str.26, pregledano 26.10.2019.

³⁷ Hrvatski 'ekološki otisak' - trošimo resurse 1,86 planeta. HRT, 30. rujna 2014, pregledano 27.10.2019.

Ekološki otisak pokazuje da bogatije, odnosno razvijenije zemlje svijeta troše mnogo više resursa nego siromašne, odnosno nerazvijene zemlje. U zemljama s niskim stupnjem razvoja, razina razvoja nije ovisna o učinku pojedinog stanovnika na okoliš. Nakon određene razine, sukladno povećanju razvoja, povećava se i ekološki otisak pojedinca na okoliš, što na kraju dovodi do točke gdje nastaje veliki nesrazmjer između razvoja i ekološkog otiska, odnosno mali pomak u razvoju uzrokuje veliki porast ekološkog otiska. U Hrvatskoj se ekološki otisak može smanjiti, na način da se u svakodnevnom životu koriste javni gradski prijevoz i ekološki prihvatljiva druga prometna sredstva (korištenje bicikla), štednja vode i energije u kućanstvima te odgovorno postupanje s otpadom. Također, potrebna je i intervencija države koja treba stvoriti pravni okvir za održivi razvoj.³⁸

Osnovni indikatori održivog turizma prema Svjetskoj turističkoj organizaciji (UNWTO) su: 1. zaštita prostora, 2. pritisak na prostor, 3. intenzitet korištenja, 4. socijalni utjecaj, 5. kontrola razvoja, 6. upravljanje otpadnim vodama, 7. proces planiranja, 8. kritične točke ekosustava, 9. zadovoljstvo turista (potrošača), 10. zadovoljstvo lokalnog stanovništva, 11. doprinos turizma lokalnoj ekonomiji).³⁹

1. Zaštita prostora – Riječ je o razini i kategorizaciji zaštićenih prostora sukladno kategorizaciji Međunarodnog okruženja za očuvanje prirode i prirodnih resursa;
2. Pritisak na prostor – Ovaj indikator mjeri razinu pritiska kojeg turisti čine na destinaciju. Informacija se dobiva praćenjem turističkog prometa. Pri tome je uz godišnji turistički promet posebno potrebno pratiti turistički promet u vršnoj sezoni;
3. Intenzitet korištenja – Odnosi se na intenzitet korištenja u vršnom periodu (osoba/hektar), radi se o identificiranju prekomjernog korištenja resursa;
4. Socijalni utjecaj – Ovaj je indikator iznimno važan budući da bez uključivanja socijalnih i kulturnih efekata razvoja turizma u proces turističkog menadžmenta nije moguće govoriti o održivom razvoju turizma. Odnosi se na broj turista prema broju stanovnika u vršnom periodu. Praćenje svih do sada navedenih indikatora pretpostavlja vođenje precizne turističke statistike. Ukoliko se turistička statistika ne vodi za određeno područje izdvojeno, nije adekvatno koristiti podatak koji pokriva širu regiju ili čak cijelu zemlju.

³⁸ Brkljača M.: Održivi turizam u Republici Hrvatskoj, Pula 2016., str.29, pregledano 28.10.2019.

³⁹ WTO (1996). What Tourism Managers Need to Know: A Practical Guide to the Development and Use of Indicators of Sustainable Tourism. Madrid

Na taj način može doći do iskrivljavanja podatka i njegova svođenja na prosječnu vrijednost, a da istodobno u praksi određeno područje (dio regije) ima iznimno veliki turistički promet. Ovaj indikator može obuhvaćati i podatak o prosječnom broju dana koje turisti provode u turističkoj destinaciji;

5. Kontrola razvoja – Ovaj indikator se koristi da bi se uvidjelo da li se prije većih projekata vrše analize utjecaja kojeg će taj projekt imati na okoliš i ukupno okruženje, a u skladu s postojećom legislativom na nacionalnoj, regionalnoj i razini mjesta. Indikator označava ljestvica odgovora od 1–5, pri čemu 1 znači nepostojanje kontrole razvoja;

6. Upravljanje otpadnim vodama – Ključni indikator je postotak otpadnih voda koje se tretiraju (obrađuju) prije ispusta. Do njega dolazimo podijelimo li količinu tretiranih otpadnih voda s procijenjenom količinom ukupnih otpadnih voda. Nažalost, u mnogim mjestima ovaj pokazatelj daje porazne rezultate jer sustavi za pročišćavanje otpadnih voda (kolektori) nisu izgrađeni. Razlozi su višestruki: – Izgradnja sustava za pročišćavanja otpadnih voda je skup i zahtjevan projekt. – U velikom broju mjesta još nije okončan proces izgradnje i spajanja potrošača na kanalizacijski sustav, već se koriste septičke jame, što je prvi preduvjet da bi izgradnja sustava za pročišćavanja vode dobila pravu funkciju i smisao. – Nedovoljna znanja o potrebi izgradnje spomenutih sustava kod lokalne uprave i samouprave koja o tome donosi odluku. – Ovaj pokazatelj posebno je značajan kod jače naseljenih mjesta i gradova te onih mjesta gdje je visoka vrijednost indikatora pritiska na prostor;

7. Proces planiranja – Ovaj indikator također se izražava skalom od 1–5. Vrijednost 1 označava da formalno integralno planiranje razvoja i aktivnosti ne postoji (uključujući turistički razvoj), a s implementacijom i kvalitetnim provođenjem rangiranje raste do vrijednosti 5. Budući da turizam čini dio ukupnog gospodarskog sustava i s njim je u interakciji, održivi razvoj turizma moguć je samo ukoliko postoji usuglašenost i koordiniranost globalne gospodarske politike s turističkom politikom i politikom zaštite okoliša;

8. Kritične točke ekosustava – Ovaj indikator temelji se na činjenici da što je neka biljna ili životinjska vrsta rjeđa to je zanimljivija za turiste te samim time u povratnoj vezi još više izložena pritisku i ugrožena. Iz tog je razloga iznimno bitno nadzirati stanje kritičnih točki ekosustava, biljnih i životinjskih vrsta kako zbog njihova očuvanja, tako i zbog opstanka resursne osnove turizma. Indikator predstavlja broj vrsta koje su izložene riziku, te njihova broja znači da su vrste iskorijenjene (izumrle), očuvane ili pod rizikom;

9. Zadovoljstvo turista (potrošača) – Do ovog pokazatelja dolazimo anketiranjem turista. Prva skupina pitanja opisuje kvalitetu iskustava i doživljaja turista, te reflektira uvjete u destinaciji i očekivanja turista. Druga skupina pitanja odnosi se na one koji su iskazali nezadovoljstvo kvalitetom usluga i doživljaja. U upitnik se mogu uvrstiti i tzv. otvorena pitanja. Kod provođenja anketa bitno je formirati reprezentativan uzorak u odnosu na broj i strukturu turista. Anketiranje je potrebno također provoditi u određenim vremenskim razmacima, čine će se dobiti osim uvida u sadašnje stanje i stavove i njihova dinamika (promjene);

10. Zadovoljstvo lokalnog stanovništva – Ovaj indikator pokazuje razinu zadovoljstva lokalnog stanovništva na koje direktno ili indirektno utječe razvoj turizma. Ispitivanje stavova vrši se putem anketnog upitnika. Pri provođenju ankete potrebno osigurati reprezentativnost uzorka, na način da svi pripadnici lokalne zajednice budu obuhvaćeni na adekvatan način (etničke skupine, društveni slojevi, zaposleni u turizmu ili van njega). Anketiranje je potrebno provoditi u određenim vremenskim razmacima;

11. Doprinos turizma lokalnoj ekonomiji – Svrha je ovog indikatora mjeriti zavisnost lokalne ekonomije o turizmu (udio turizma u gospodarstvu, temeljem različitih pokazatelja). Što je zavisnost veća, veći je rizik za ekonomski sustav u odnosu na fluktuacije u turističkoj industriji.⁴⁰

Za Hrvatsku je važno uspostaviti kvalitetan sustav pokazatelja održivosti turizma, s obzirom da je udio turizma u hrvatskom bruto domaćem proizvodu relativno značajan. Da bi turizam i u budućnosti pridonosio razvoju Hrvatske, taj razvoj mora biti utemeljen na održivosti koja će značajno utjecati na konkurentnost hrvatskog turizma.

⁴⁰ Brkljača M.: Održivi turizam u Republici Hrvatskoj, Pula 2016., str.30, pregledano 28.10.2019

4.3. Mjerenje održivog razvoja turizma

Glavni cilj svake turističke destinacije koja teži održivom razvoju turizma je mjeriti razinu održivosti koja je postignuta u razvoju turizma. Brojni znanstvenici i stručna javnost jednoglasni su u tvrdnji da je jedno od glavnih ograničenja postizanja održivog razvoja turizma poteškoća u mjerenju razine održivosti, koju je postigla određena turistička destinacija. Od pojave termina održivi razvoj turizma, u stručnoj literaturi shvatila se važnost ovog koncepta i vrlo je brzo postalo jasno da će biti neophodno izmjeriti isti, kako bi se on stavio u odgovarajuću perspektivu. Međutim, već je ranije spomenuto da su neka od glavnih ograničenja postizanja održivog razvoja turizma poteškoće u mjerenju razine održivosti koju je postigla određena turistička destinacija. U početku se mislilo da je sve ono što se odnosi na održivi razvoj jako teško izmjeriti te da je nevažno i bez velikog značenja, no takvi su se stavovi u međuvremenu promijenili. Održivi razvoj turizma postaje sve važniji u suvremenim istraživanjima, pogotovo kada se ta istraživanja odnose na njegov utjecaj na kompletan okoliš i taj utjecaj moramo biti u stanju točno izmjeriti. Do sada su postojali mnogobrojni naponi kojima se pokušavao ostvariti jedinstven model za mjerenje razvoja održivog turizma. Od trenutka kada se shvatila važnost ovog koncepta postalo je jasno da će biti neophodno izmjeriti isti, kako bi se on stavio u odgovarajuću perspektivu. Osnovne ideje ovog koncepta, njegovi principi i pretpostavke o njemu usko su povezani s opće poznatom teorijom o održivom razvoju i kao rezultat toga ne treba nas iznenaditi da je potreba za razvojem modela nastala iz te osnovne teorije održivog razvoja. Prirodni resursi (kapital) predstavljaju najvredniji resurs potreban za bilo kakav razvoj. Prilikom održivog razvoja polazi se od pretpostavke da se resursima raspoloživo tako da se ne iscrpljuju i da se ostavljaju u nasljedstvo budućim generacijama, kako bi i današnje i buduće generacije mogle raspolagati s tim prirodnim resursom na jednak način i imati od tog resursa jednake koristi. Postavlja se pitanje kako na pravedan način preraspodijeliti, raspolagati s prirodnim resursima i u isto vrijeme kreirati produktivno okruženje od kojeg bi se mogao izvući maksimum, ali da se u isto vrijeme ono ne istroši dodatno ili u potpunosti. Postoje različiti načini mjerenja utjecaja turističkog razvoja na određenu destinaciju. Utjecaji koji se odnose na promjene ekonomskog profila jedne destinacije najlakše je izmjeriti, ali nepotpuno je samo njih mjeriti i prema tome ne daju jasnu i potpunu sliku mjerenja tog utjecaja na razvoj. Potrebno je razviti model mjerenja održivog razvoja.⁴¹

⁴¹ Birkić. D.: Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, Opatija 2016.,str.155, pregledano 29.10.2019

Osnovni zadatak turističkih dionika je razviti model koji će osigurati mjerenje utjecaja razvoja turizma u sklopu jedne destinacije. Time se nastoji spriječiti podjela tog jedinstvenog modela na tri neovisna modela, a nevezano na to koji je kriterij trenutno u pitanju. Kako bismo održivi razvoj turizma izmjerili, moramo ga prvo podijeliti u različite skupine pokazatelja razvoja, nakon toga ga moramo kvantificirati što nam na kraju daje jasne informacije i podatke koji su od velike koristi, a odnose se na trenutno stanje održivog razvoja. Usporedba između bilo koja dva stanja puno je lakša i preciznija ako se vrijednost koju mjerimo prikazuje kvantitativno. Vrijednost koju dobijemo vrlo je lako usporediti s bilo kojom drugom izmjerenom vrijednosti, a značenje odluka koje se donose na osnovi tih podataka puno je veće i preciznije. Turizam, u kontekstu održivog razvoja, nužno je mjeriti metodom uz pomoć koje će se uočiti i izmjeriti velika većina utjecaja turizma na okolinu u cijelosti jer je u pitanju sustav koji je opsežan.

Zbog visoke ovisnosti pojedinih lokalnih gospodarstava o turizmu, ali i zbog štetnih posljedica razvoja turizma na pojedinim turističkim destinacijama presudno je imati uvid u točan pregled utjecaja razvoja turizma na lokalne sredine. Turističke destinacije koje svoj turistički razvoj temelje na načelima održivosti trebaju pronaći način i mjeriti razinu održivosti koja je postignuta u razvoju turizma. S obzirom da se ne može procijeniti ono što se ne može mjeriti, potrebno je uložiti više napora u postupke sustavnog praćenja održivog turizma na nivou turističke destinacije pomoću indikatora održivog turističkog razvoja. U turizmu, kao složenom društvenom sustavu, moguće je proučavati i definirati određena stanja ravnoteže, stabilnosti i optimalnosti i time ujedno utjecati na razinu i kvalitetu razvoja i konkurentnosti turizma. Da bi se to postiglo potrebno je razviti sustav mjerenja održivog razvoja turizma koji će omogućiti ukupno kvalificiranje sustava. U tu svrhu potrebno je razviti model koji omogućuje podizanje razine svijesti o važnosti održivog razvoja turizma uz pomoć kojeg bi se destinacijama ponudio konkretan kvantitativni pokazatelj njihove trenutne održivosti i u skladu s time bilo bi moguće kreirati planove razvoja održivog turizma turističke destinacije. Modeli za mjerenje održivog razvoja turizma trebaju pružiti točne podatke o trenutnom stanju održivosti u turističkoj destinaciji. Na temelju do sada prikupljenog znanja postaje moguće identificirati tri različita modela za mjerenje održivog razvoja turizma. To su: 1. vrlo jak model integracije, 2. jak model integracije, 3. slab model integracije.⁴²

⁴² Ibidem

U vrlo jakom modelu integracije bilo koja negativna promjena bilo kojeg indikatora uzrokuje neodrživ razvoj. Vlade ne preferiraju ovaj model jer je prilično strog, ne dopušta nikakve poremećaje u ravnoteži i podrazumijeva visoke troškove osiguranja održivosti. Postoji potencijalna opasnost da bi neki od indikatora mogli imati kratkoročne negativne učinke na sveukupno okruženje. Stoga se ovaj model ne može smatrati prikladnim rješenjem za pitanje i probleme održivosti.

Jak model integracije pretpostavlja da se održivi razvoj turizma može postići samo ako sva tri kriterija zabilježe rast ili ne zabilježe gubitak. Određeni broj indikatora unutar svakog kriterija može rezultirati gubitkom, ali u tom slučaju svi ostali indikatori unutar istog kriterija moraju postići rast koji će prevladati štetu prethodno zabilježenog gubitka. Kako bi se postigao održivi razvoj destinacije, sva tri kriterija u idealnim uvjetima trebala bi postići rast ili ne zabilježiti gubitak. Ukoliko bilo koji od kriterija zabilježi gubitak, ukupna se ravnoteža mijenja te se održivost destinacije dovodi u pitanje. Stoga kvaliteta turizma destinacije ovisi isključivo o znanju i sposobnosti destinacijskog menadžmenta u održavanju pozitivnog rasta sva tri kriterija, odnosno o uspostavljanju ravnoteže između ova tri kriterija. Svaki kriterij mora se uzeti u obzir zasebno, kako bi ukupna ravnoteža bila postignuta. Stoga se ovaj model smatra prikladnim za mjerenje održivog razvoja turizma jer uzima u obzir svaki kriterij kao jedinstvenu jednadžbu.

U slabom modelu integracije promjene indikatora jednostavno se dodaju u jednadžbu, a ukupna ravnoteža ne ovisi ni o kojem pojedinačnom kriteriju, već o sposobnosti svih indikatora da postignu sveukupnu održivost primjenom opće jednadžbe. Ovaj oblik integracije preferiraju vlade, jer pretpostavlja manje troškove i puno slobodniji pristup mjerenju održivosti turističkih destinacija. On također omogućava pozitivnim ekonomskim promjenama prevladavanje negativnih ekoloških i sociokulturnih promjena. Ovaj pristup često nije održiv u dugom roku, a prilično je različit od prethodnog. Koliko god bi ovaj model vladama mogao biti prihvatljiviji od vrlo jakog modela, on ipak ne pruža informacije o točnom i realnom stanju održivog razvoja u određenoj turističkoj destinaciji.⁴³

⁴³ Ibidem

Ključni koraci u definiranju procesa za mjerenje održivog razvoja turizma priobalne destinacije su sljedeći:⁴⁴

1. definiranje prikladnog skupa indikatora;
2. odluka o dionicima koji će biti uključeni u realizaciju modela;
3. uspostava modela za mjerenje održivog turističkog razvoja priobalne destinacije;
4. primjena modela za mjerenje održivog razvoja turizma.

Prvi korak je i najvažniji, jer predstavlja osnovu potencijalnog uspjeha kreiranog modela. Definiranje prikladnog skupa indikatora za model pokazalo se kao najvažniji i najosjetljiviji korak u njegovom razvoju. Aktivna uloga u definiranju ključnih indikatora održivog razvoja turizma u određenoj destinaciji dana je dionicima, jer oni imaju presudnu ulogu u kreiranju proizvoda održivog turizma. U svrhu razvoja modela za svaku pojedinu turističku destinaciju potrebno je definirati indikatore koji će biti predstavljeni dionicima kao ključni pokazatelji u provođenju temeljnog i objektivnog istraživanja. Odabir pokazatelja jedan je od najvažnijih zadataka u procesu mjerenja održivog razvoja turizma, uz navođenje ključnih pozitivnih i negativnih učinaka razvoja turizma u određenoj destinaciji.

Drugi korak uključuje odluku o dionicima koji bi trebali biti uključeni u istraživanje. Ova faza procesa predviđa visoku razinu svijesti dionika o njihovoj važnosti u kreiranju održivog ekonomskog, sociokulturnog i ekološkog okruženja unutar destinacije. Svaki dionik koji je uključen u proces ima specifičnu ulogu u osiguranju očuvanja prirodnih resursa, kulturnog nasljeđa i ekonomske stabilnosti destinacije, proporcionalno njihovoj ulozi u procesu kreiranja proizvoda. Interes dionika je ključan korak u određivanju pokazatelja koji će se uključiti u model. Ne samo da je izbor indikatora bitan, već je bitna i suradnja među lokalnim dionicima koja ima ozbiljan utjecaj na proces donošenja odluka.

Treći korak podrazumijeva uspostavu modela koji se zasniva na provođenju istraživanja. To uključuje proces pripreme istraživanja, provođenja istraživanja, intervjuiranja, analize podataka i omogućavanje nužne baze za razvoj modela za mjerenje održivosti u bilo kojoj destinaciji.

⁴⁴ Ibidem

Posljednji korak uključuje primjenu modela za mjerenje održivog razvoja. Model mjerenja održivog razvoja turizma treba omogućiti mjerenje trenutnog stanja održivosti, odnosno odrediti jesu li svi kriteriji u ravnoteži prema načelima snažnog modela i njihove integracije. Turističke destinacije koje trenutno nisu održive prema predloženom modelu trebaju poduzeti potrebne mjere prilagodbe u svojim razvojnim modelima s ciljem ostvarivanja održivog turističkog razvoja. Takav model nužno je razviti radi mjerenja održivog razvoja turizma određene turističke destinacije, na temelju kojeg turističke destinacije mogu pratiti razinu svoje održivosti tijekom vremena, a da istovremeno imaju mogućnost usporedbe razine svoje održivosti u dužem roku i mogućnost usporedbe među sličnim turističkim destinacijama.⁴⁵

5. TURISTIČKI PRIHVATNI KAPACITETI NA PRIMJERU OTOKA HVARA

Otok Hvar otok je srednjodalmatinskog akvatorija. Zbog velikoga broja sunčanih dana često se naziva i Sunčani Hvar. Hvar pripada grupi srednjodalmatinskih otoka. Nalazi se u Splitsko-dalmatinskoj županiji, usred skupine otoka koji su dijelom ove županije. Duljina otoka iznosi 72 km, a u najširem dijelu širok je 10,5 km. Ukupna duljina obale je 254,2 km. Površina iznosi 299,7 km², što ga čini četvrtim hrvatskim otokom po površini. Po svojoj veličini drugi je srednjodalmatinski, a četvrti jadranski otok. Koeficijent razvedenosti obale iznosi 4,14 po čemu je treći najrazvedeniji otok Jadrana.⁴⁶ Na otoku je prisutna klima sa blagim zimama, ugodno toplim ljetima i velikim brojem sunčanih sati. Položaj otoka je takav da se praktički nalazi na svim morskim rutama istočnog Jadrana, pa je zbog svojeg povoljnog položaja, prirodne ljepote, ugodne klime, zaštićenih uvala te obradivog zemljišta popularan još od najstarije povijesti. Gospodarstvo se temelji na turizmu, ribarstvu i poljoprivredi (vinogradarstvu, maslinarstvu te uzgoju ružmarina i lavande). Razvedena obala, brojne kristalno čiste plaže, obilje sunca, netaknuta priroda, veoma bogata povijesna i kulturna baština, mirisi lavande, maslina i vina, kvalitetan smještaj u privatnim apartmanima, kućama i hotelima, samo su neki od razloga zbog kojih je otok Hvar svjetski poznat otok, pa je stoga u svibnju 1997. godine zaslužen proglašen kao jedan od 10 najljepših otoka na svijetu (Traveller magazin).⁴⁷

⁴⁵ Ibidem

⁴⁶ Bognar, A. (1990), Geomorfološke i inženjersko-geomorfološke osobine otoka Hvara i ekološko vrednovanje reljefa, Geografski glasnik, Vol 52, str. 49-65, pregledano 19.11.2019.

⁴⁷ Hvarinfo.com, (<https://www.hvarinfo.com/hr>), pregledano 10.11.2019.

Stanovništvo je osnovni činitelj, ali i cilj gospodarskog razvoja. Ono je temeljni čimbenik društvenog, gospodarskog i kulturnog života kao i razvitka svakog društva, a posebice lokalne zajednice. Stanovništvo ujedno predstavlja osnovnu proizvodnu snagu te je nezamjenjiv element gospodarskih procesa. Kao najvažnije usko grlo na otoku Hvaru navodi se nedostatak radne snage, koji je velikim dijelom uvjetovan nepovoljnom dobno – spolnom strukturom stanovništva s uvećanim brojem stanovnika starije populacije.⁴⁸

Tablica 3: Broj stanovnika prema popisu stanovništva iz 2001. i 2011. godine

Grad/općina-otoka Hvara	2001.	2011.	Prirast (%)
Hvar	4.132	4.251	2,87
Stari Grad	2.813	2.781	-1,14
Jelsa	3.617	3.582	-0,97
Sučuraj	487	463	-4,92
UKUPNO - otok Hvar	11.049	11.077	0,25

Izvor: Državni zavod za statistiku, <https://dzs.hr/>,15.11.2019

Broj stanovnika na otoku Hvaru prema zadnjem popisu iz 2011. godine iznosi 11.077 stanovnika, što je porast od 0,25% u usporedbi s popisom iz 2001. godine kada je broj stanovnika iznosio 11.049.⁴⁹ Od svih gradova/općina na otoku Hvaru jedini pozitivan porast broja stanovnika između dva posljednja popisa stanovništva imao je grad Hvar dok su ostali gradovi/općine (Stari Grad i Jelsa) imali smanjivanje ukupnog broja stanovnika pri čemu je to smanjivanje bilo prilično neujednačeno. Glavnim čimbenicima porasta broja stanovnika u Gradu Hvaru smatraju se natalitet, raspoloživost radnih mjesta i razvoj turizma.⁵⁰

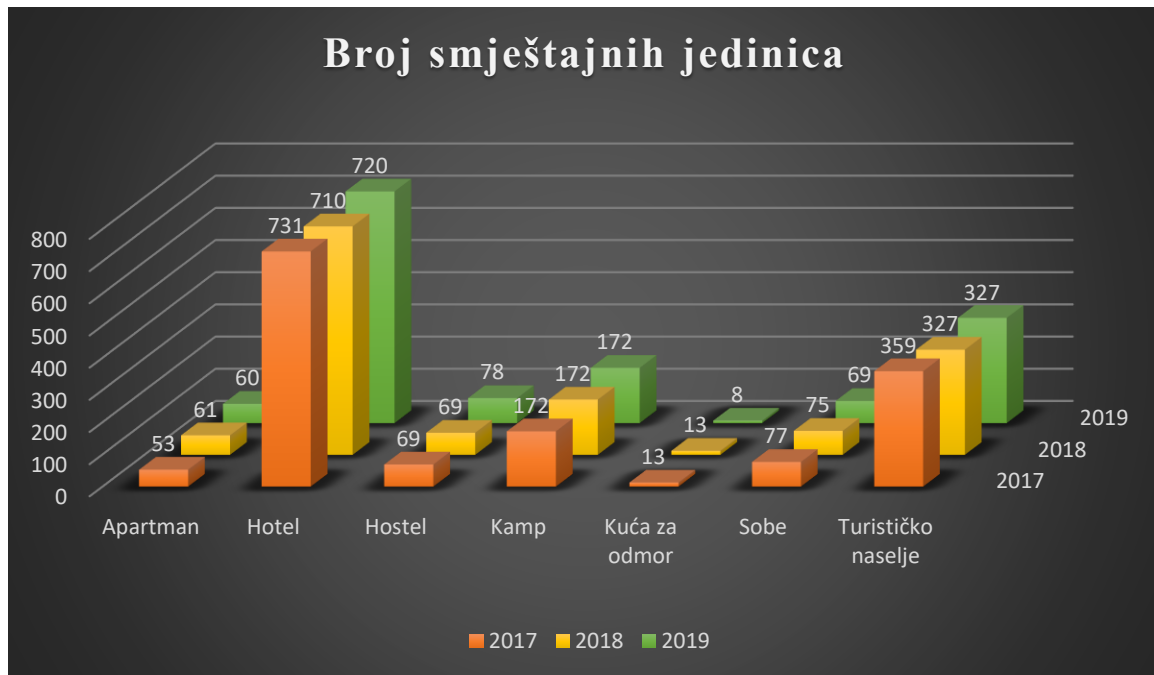
⁴⁸ Institut za turizam: Studija prihvatnih kapaciteta turizma na području splitsko-dalmatinske županije,(2018.),Zagreb, pregledano 19.11.2019.

⁴⁹ Strategija razvoja grada Hvara do 2020. godine,(2016.), Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet Zagreb

⁵⁰ Ibidem

U nastavku slijedi prikaz grafikona koji prikazuju turističke smještajne kapacitete u gradu Hvaru od 2017. do 2019. godine te usporedbe i zaključci.

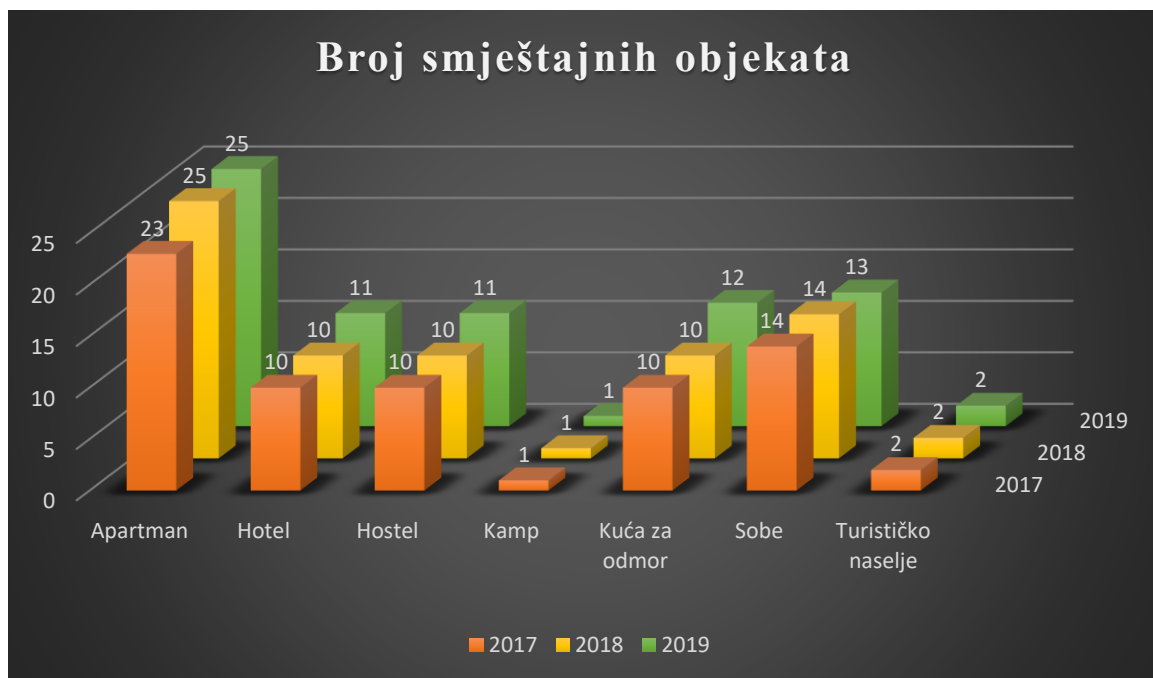
Grafikon 1: Broj smještajnih jedinica u gradu Hvaru od 2017. do 2019. godine

Izvor: Izrada autora prema podacima prikupljenim od Turističke zajednice grada Hvara, dostupno na: info@tzhvar.hr, pregledano 20.11.2019

U grafikonu 1 prikazan je broj smještajnih jedinica u gradu Hvaru od 2017. do 2019. godine. Na temelju prikazanih podataka možemo zaključiti da kroz sve tri godine dominiraju hoteli te kao takvi nude najveći broj smještajnih jedinica, no također možemo primijetiti da je broj hotela u 2019. godini manji nego u 2017. godini (kada je bio najveći). Također možemo primijetiti da je broj smještajnih jedinica u apartmanima i hostelima u gradu Hvaru kroz godine porastao. Najmanji broj smještajnih jedinica nude kuće za odmor i njihov se je broj drastično smanjio od 2017. do 2019. godine.

Grafikon 2: Broj smještajnih objekata u gradu Hvaru od 2017. do 2019. godine.

Izvor: Izrada autora prema podacima prikupljenim od Turističke zajednice grada Hvara, dostupno na: info@tzhvar.hr, pregledano 20.11.2019.

U grafikonu 2 prikazani su podaci broja smještajnih objekata u gradu Hvaru od 2017. do 2019. godine. Na temelju prikazanih podataka možemo zaključiti da ukupan broj smještajnih objekata u gradu Hvaru kroz godine ne bilježi veliki porast ili pad ukupnog broja objekata. Možemo primijetiti da su apartmani smještajni objekti koji prevladavaju i njihov se broj kroz godine povećao. Kroz godine, povećao se broj hotela, hostela te kuća za odmor, dok se ukupan broj soba smanjio. Na temelju navedenih podataka možemo zaključiti da se ulaže u izgradnju novih smještajnih objekata te se njihov broj kroz godine povećava.

Na temelju svih navedenih podataka, od 2017. do 2019. godine, možemo zaključiti da grad Hvar kroz godine umjereno povećava broj smještajnih objekata, a s time povećava i broj smještajnih jedinica. Broj određenih vrsta smještajnih objekata kroz godine se smanjuje ali se ujedno i radi na njihovom uređenju, unapređenju i kvaliteti preostalih. Možemo zaključiti da su prihvatni kapaciteti zadovoljavajući i nisu premašeni, čak štoviše postoji mogućnost za povećanjem prihvatnih kapaciteta kroz godine ukoliko se započne rekonstrukcija i unapređenje komunalne i prometne infrastrukture na otoku.

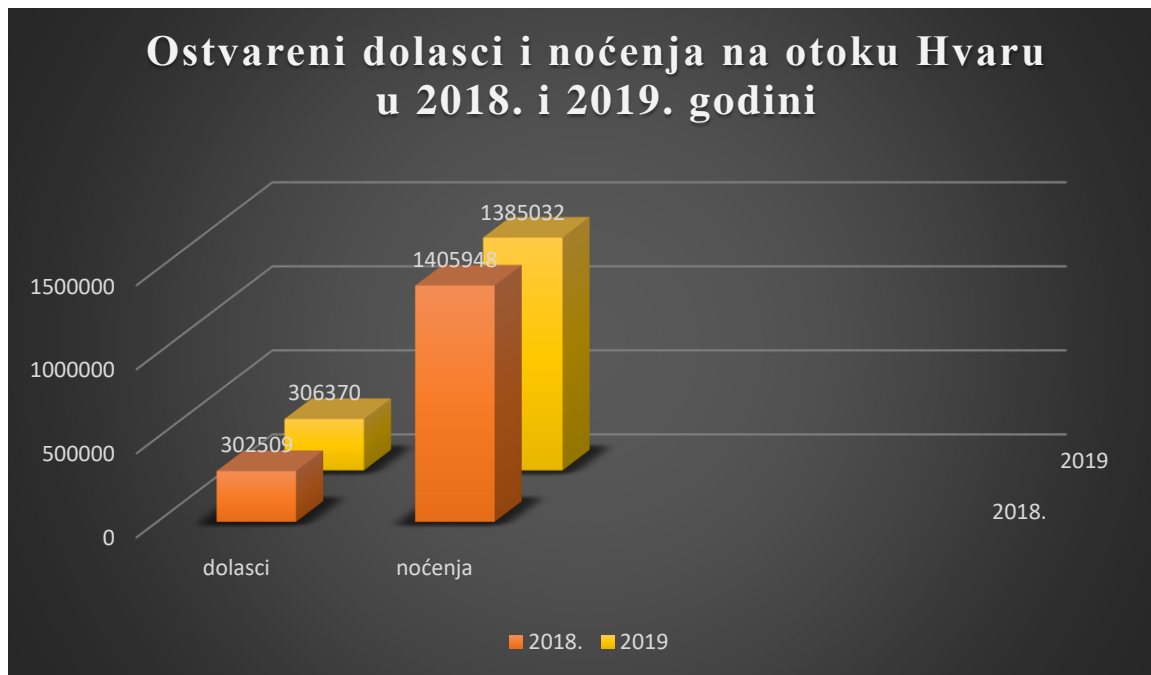
U nastavku rada istražiti ćemo ostvarene dolaske i noćenja na otoku Hvaru za 2018. i 2019. godinu (na temelju 3 najveća grada/općine) na temelju podataka prikupljenih od Turističke zajednice grada Hvara. Svrha istraživanja ostvarenih dolazaka i noćenja je praćenje turističke aktivnosti u komercijalnim smještajnim objektima i osiguravanje međunarodno usporedivih podataka u skladu s europskim standardima za statistiku turizma.

Tablica 4: Ostvareni dolasci i noćenja na otoku Hvaru (siječanj-listopad 2018./2019. godine) prema podacima TZ Hvara

DOLASCI	siječanj – listopad 2018.			siječanj – listopad 2019.		
	domaći	strani	ukupno	domaći	strani	ukupno
Općina Jelsa	5.474	55.296	60.770	5.902	57.416	63.318
Stari Grad	5.715	31.432	37.147	5.607	29.530	35.137
Grad Hvar	9.801	194.791	204.592	8.927	198.988	207.915
UKUPNO	20.990	281.519	302.509	20.436	285.934	306.370
NOĆENJA	siječanj – listopad 2018.			siječanj – listopad 2019.		
	domaći	strani	ukupno	domaći	strani	ukupno
Općina Jelsa	32.407	413.039	445.446	34.363	415.478	449.841
Stari Grad	39.073	192.454	231.527	36.231	187.706	223.937
Grad Hvar	35.519	693.456	728.975	33.018	678.236	711.254
UKUPNO	106.999	1.298.949	1.405.948	103.612	1.281.420	1.385.032

Izvor: Izrada autora prema podacima prikupljenih od TZ Hvara, dostupno na info@tzhvar.hr, pregledano 20.11.2019.

Grafikon 3: Ostvareni dolasci i noćenja na otoku Hvaru u 2018. i 2019. godini

Izvor: Izrada autora prema podacima prikupljenih od TZ Hvara, dostupno na info@tzhvar.hr, pregledano 20.11.2019.

Na temelju podataka prikazanih u tablici 4 i na grafikonu 3, dolazimo do zaključka da dolazak turista na otok Hvar u 2019. godini bilježi povećanje, sa iznosa od 302.509 na 306.370 ukupnih dolazaka, što je povećanje za 3.861 turista odnosno 1,27% u odnosu na 2018. godinu. Iz tih podataka možemo zaključiti da prihvatni kapaciteti otoka nisu premašeni te da bi u sljedećoj 2020. godini broj ukupnih dolazaka turista još mogao rasti, što bi i bilo u skladu s porastom broja smještajnih jedinica te ukupnih smještajnih objekata na otoku (porast zabilježen u 2019.godini, prikazano u Grafikonu 1). Sve više turista u određenu destinaciju dolazi individualno, samostalnom organizacijom, svojim prijevoznim sredstvima. Otok Hvar ima potencijale za dodatno povećanje prihvatnih kapaciteta u budućnosti, no želi li ostvariti povećanje nužan je unaprijediti i poboljšati komunalnu i prometnu infrastrukturu otoka, jer bez tog unapređenja neće biti u mogućnosti povećavati prihvatne kapacitete u budućem razdoblju i narednim godinama.

Uvidom u ostvarena noćenja u 2019. godini vidljivo je da se broj noćenja u 2019. godini smanjio u odnosu na 2018. i to za 1,48%. Broj noćenja se smanjio jer su glavni smještajni objekti na otoku Hvaru hoteli te privatni smještaj. Udio privatnih iznajmljivača postao je sve veći pojavom masovnog turizma. Takvi smještajni kapaciteti ne nude visoku kvalitetu usluga. Smatram da bi trebalo poraditi na unapređenju smještajnih objekata te povisiti razinu kvalitete usluga u istima, kako bi se broj noćenja u narednoj 2020. godini povećao.

Temeljem Studije prihvatnih kapaciteta turizma na području Splitsko – dalmatinske županije (u nastavku Studija) izrađene od Instituta za turizam, 2019. godine, prikazano je stanje prihvatnih kapaciteta na otoku Hvaru.⁵¹

S obzirom na fizički pritisak na prostor, otok Hvar nije došao do izražaja u negativnom kontekstu. No međutim, otok Hvar ima problem opterećenosti nautičkim prometom koji je dodatno naglašen zbog nedostatka vezova u marinama.

Tablica 5: Odnos broja stanovnika na otoku Hvaru od 2001. do 2017. godine

OTOK	površina u km ²	broj stanovnika		promjena '11-'01%	ukupno noćenja		promjena '17-'11%
		2001.-2011.	2011.-2017.		2011.-2017.	2011.-2017.	
Hvar	299,7	11.103	11.077	- 0,2	1.165.532	1.582.853	35,8

Izvor: Institut za turizam: Studija prihvatnih kapaciteta turizma na području splitsko-dalmatinske županije,(2018.),Zagreb

Ono što je evidentno je da dolazi do smanjenja broja stanovnika uz istovremeno povećanje turističkog prometa. S obzirom da je rad u turizmu potplaćen, postavlja se pitanje tko će u budućnosti raditi u turizmu, pogotovo na udaljenim otocima čija je kvalitetna povezanost s kopnom uvijek upitna.

Plaže otoka Hvara imaju ključnu ulogu u privlačenju posjetitelja, to potvrđuju i rezultati TOMAS Ljeto 2017., iz kojih proizlazi da plivanje i kupanje kao aktivnost na otoku Hvaru prakticira preko 80% turista. Na otocima, zbog specifične konfiguracije terena s mnogo strmih i brdovitih dijelova, samo mali dio obale čine plažni prostori, a dosta plaža je dostupno samo morskim putem. Iz velikog nerazmjera između duljine obale i raspoloživog plažnog prostora, za kupanje se koriste i mnogi dijelovi obale koji nisu uređeni kao plaže što je osobito izraženo na otoku Hvaru.

⁵¹ Institut za turizam: Studija prihvatnih kapaciteta turizma na području Splitsko-dalmatinske županije (2018.), str.51, pregledano 16.11.2019.

Tablica 6: Kapaciteti plaža na otoku Hvaru

KLASTER	KATEGORIJE	broj osoba	faktor istodobnosti	broj kupača	DULJINA OBALE (km)	PLAŽE (m²)	m² PO KUPAČU
otok Hvar	stanovništvo	10.948	0,3	3.284	356,8	105.467	5,5
	turisti	22.687	0,7	15.881			

Izvor: Institut za turizam: Studija prihvatnih kapaciteta turizma na području splitsko-dalmatinske županije,(2018.),Zagreb

Temeljem Studije, na otoku Hvaru prijavljeno je 75 plaža. Prosječna dužina plaže iznosi 248,5 m, a prosječna površina plaže iznosi 1.410 m². Kapacitet plaža relativno je zadovoljavajući (5,5m² po kupaču prema standardnom izračunu). Studija ne navodi podatke o kapacitetima vikendica, odnosno stanova za odmor i rekreaciju, pretpostavka je da je stvarni pritisak mnogo veći. Prema zadnjim dostupnim podacima iz 2011.g. na otoku Hvaru evidentirano je više od 1 000 vikendica. Točan utjecaj vikendica na opterećenje plažnog prostora teško je utvrditi, jer je dio smještajnih sadržaja uključen, registriran u turističku ponudu. Turisti su zadovoljni čistoćom plaža, a manje opremljenošću i uređenošću plaža.

Velikoj opterećenosti postojećih plaža doprinosi i korištenje uskog priobalnog pojasa za druge namjene, posebno za lociranje turističkih (smještajnih), ugostiteljskih i trgovačkih sadržaja, parking prostora i šetališnih staza. To se podjednako odnosi na stalno izgrađene objekte i povremene objekte koji se tu nalaze upravo u vrijeme najvećeg pritiska tokom ljetne turističke sezone. Ovdje je važno spomenuti pitanje upravljanja pomorskim dobrom, kao prostorom u kojem se najveći dio površina plaža nalazi. Odluke o davanju koncesija za obavljanje gospodarskih djelatnosti na pomorskom dobru donose se na razini Županije, za sva pomorska dobra koja se nalaze u prostoru jedinica lokalne samouprave koje su u obuhvatu županije. No samo održavanje plaža zadatak je jedinica lokalne samouprave i one to mogu financirati iz dijela uplata za korištenje pomorskog dobra koji se transferira JLS.⁵² Hvarski turizam prvenstveno je prepoznat u kontekstu ljetnog odmora, dominantni proizvodi hrvatskog turizma su sunce i more, te nautički, poslovni i kulturni turizam.

⁵² Regionalni program uređenja i upravljanja morskim plažama na području splitsko-dalmatinske županije,(2015.),Zagreb, pregledano 16.11.2019.

Razvoj plaža usko je vezan uz razvoj turističkih destinacija na čijem području se nalaze te ih je nemoguće razvijati samostalno, neovisno o navedenoj destinaciji. Stoga je potrebno analizirati regulatorni okvir koji se odnosi na ona područja i sektore koji pokrivaju neke od aspekata važnih za plaže otoka Hvara (turizam, prostorno planiranje, pomorsko dobro, koncesije itd.).⁵³

Što se tiče kakvoće mora, za kupanje na otoku Hvaru nudi se 19 lokacija i sve su lokacije izvrsne kakvoće za kupanje. Na kakvoću mora izravno utječe broj turističkih dolazaka turista tijekom sezone, a kupanje u moru njihova najzastupljenija aktivnost tijekom boravka. Stoga kakvoća mora predstavlja jedan od najvažnijih faktora atraktivnosti cjelokupnog turističkog proizvoda. Na kakvoću mora izravno utječe broj turističkih dolazaka, prije svega, putem opterećenja komunalne infrastrukture (otpadne vode).

Komunalna infrastruktura otoka Hvara ključna je za uspostavu održivog turističkog razvoja. Kvalitetnim ulaganjem moguće je povećanje prihvatnih kapaciteta. U nastavku slijedi prikaz stanja komunalne infrastrukture na otoku Hvaru. U cilju redukcije pritiska na plažni prostor, neophodno je unaprijediti komunalnu infrastrukturu, ali i razmisliti o uvođenju pojačanog praćenja kakvoće mora na plažama, povećanje broja plaža na kojima se prati kakvoća mora te povećanje učestalosti praćenja, odnosno broj uzorkovanja.

Na području otoka Hvara ističu se Pakleni otoci, koji za sada nisu ugroženi, prekomjerno korištenje zbog njihovih atraktivnosti dugoročno bi moglo imati negativne posljedice. Isto tako pojačan je promet nautičara, ali i rašireno organiziranje tzv. Yacht week događanja s posljedicama onečišćenja mora zbog velikog broja plovila i odlaganja smeća. Poželjno bi bilo razmisliti o pojedinačnim akcijama vezanim uz ograničenje pristupa.

Infrastrukturni indikatori

Infrastrukturni indikatori svrstani su u kategoriju tzv. promjenjivo ograničavajućih pokazatelja koji ne predstavljaju trajno ograničenje, već se na njihove vrijednosti može utjecati kroz modernizaciju i unapređenje ciljnih infrastrukturnih sistema. Tu se u prvom redu misli na unapređenje opskrbe električnom energijom i pitkom vodom, nadogradnja sustava kanalizacije te nadogradnju sustava kanalizacije te izgradnju pročistača otpadnih voda i prostora za reciklažu otpada. Iako promet zbog svoje kompleksnosti predstavlja posebnu skupinu indikatora i ovdje se radi o infrastrukturi čijim se unapređenjem i boljom organizacijom može povisiti vrijednost prihvatnih kapaciteta.

⁵³ Ibidem

Električna energija na otoku uglavnom je zadovoljavajuća, uz neiskorištenost obnovljivih izvora energije unatoč njihovom velikom potencijalu, prije svega solarne energije. Dodatni izvori energije važni su radi osiguranja dovoljne količine električne energije u ljetnim vršnim opterećenjima.⁵⁴

Na otoku Hvaru usprkos trenutnoj dostatnosti izvora električne energije izražen je problem neujednačene potrošnje u zimskom i ljetnom periodu i nepostojanje izvora električne energije na otoku. Potrebno je razmisliti i pojačanoj proizvodnji i korištenju električne energije iz obnovljivih izvora.

Vodoopskrba na otoku Hvaru je zadovoljavajuća, uz velike gubitke u sustavu opskrbe. Gotovi svi stanovnici otoka priključeni su na javni vodoopskrbni sustav. Opskrba pitkom vodom područja Hvara rješava se regionalnim vodoopskrbnim sustavom Omiš - Brač - Hvar - Vis - Šolta, s rijeke Cetine – vodozahvat Zakučac, te tri lokalna kaptaža sustava na području Jelse i jedan na području Starog Grada. Regionalni vodovod se dograđuje postupno, ali kapacitet vodoopskrbe već predstavlja ozbiljno ograničenje za razvoj i izgradnju. Prema postavkama važećeg PPUO, Hvar bi za planirani broj stanovnika i turističkih postelja na otoku trebao osigurati ukupno 412 l/sek, što je više nego što omogućava planirani kapacitet regionalnog vodovoda. No zbog stalnog povećanja potrošnje vode u vrijeme ljetnih vršnih opterećenja protočnost cjevovoda ne zadovoljava potrebe. Stari Grad i Jelsa raspolažu lokalnim izvorima vode. Ukoliko ne dođe do većih zahvata u obnovu i modernizaciju vodovodne mreže te izrada cjevovoda veće propusnosti vodoopskrba na otoku Hvaru mogla bi biti prepreka daljnjem razvoju turizma.

Situacija s odvodnjom je također razmjerno nepovoljna, ali kao i situacija s vodovodnom mrežom rješiva uz određena ulaganja. Sustavom javne odvodnje prikupljaju se komunalne otpadne vode, u nekim dijelovima grada (uglavnom stari dio grada te starija naselja) prikupljaju se skupa s oborinskim vodama. Većim dijelom oborinske vode se prikupljaju odvojeno od kanalizacijskih voda i ispuštaju na javne površine - površinski otječu u more. Uslijed nepogodnih topografskih karakteristika otoka Hvara koje onemogućavaju gravitacijsko sakupljanje svih otpadnih voda, izgrađene su crpne stanice. Tlačnim cjevovodima se sanitarna otpadna voda prepumpava do prekidnih okna gravitacijskih kolektora.

⁵⁴ Ibidem

Otok Hvar ima odvojene kanalizacijske sustave u većim naseljima, ali uglavnom bez pročišćavanja otpadnih voda. Stoga se otpadne vode većih naselja bez prethodnog tretmana ispuštaju u podmorske ispuste, dok se otpadne vode koje se sakupljaju u septičkim jamama ispuštaju osim u more i izravno u podzemlje. Razvijeni kanalizacijski sustav ima grad Hvar. Kanalizacijski sustav grada Hvara ima šest crpnih stanica, ujedno i šest tlačnih cjevovoda. U manjoj mjeri grad Stari Grad i općina Jelsa imaju razvijeni kanalizacijski sustav.

No zbog zatvorenosti zaljeva otpadne vode predstavljaju sve izraženiji problem u obalnim naseljima otoka Hvara. Poseban problem je ako u okviru lučke infrastrukture ne postoje rezervoari za prikupljanje otpadnih voda iz brodova i nautičkih plovila te sustav za zbrinjavanje tako prikupljenih otpadnih voda. Sve otpadne vode usmjerene su prema glavnom kolektoru koji kao glavno mjesto dispozicije otpadnih voda ima uređaj za pročišćavanje. U skladu s navedenim, potrebna su dodatna ulaganja u postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda prije njihova ispuštanja na otvoreno more, posebice u slučaju glavnih turističkih destinacija otoka Hvara i zatvorenih zaljeva. Pozornost treba obratiti i na neuređene lokalne sustave i objekte koji nisu spojeni na mrežu, a što se uglavnom odnosi na vikendice i novoizgrađene objekte koji se grade mimo zakonskih uvjeta. Sustav odvodnje otpadnih voda zahtjeva niz projekata, studija, inženjerskog sudjelovanja na svim razinama, novčanih sredstava i političke volje za pronalazak rješenja.

Odlaganje otpada neriješen je problem na otoku zbog trenutno neprihvatljivih uvjeta odlaganja otpada te nepostojanja županijskog centra za gospodarenje otpadom. Gospodarenje otpadom na otoku Hvaru odvija se u skladu sa županijskim i gradskim Programima gospodarenja otpadom. Na otoku Hvaru postoje tri veća odlagališta komunalnog otpada: Prapatna na području općine Jelsa, Dolci na području Starog Grada i Stanišće na području grada Hvara, na kojem se predviđa postavljanje reciklažnog dvorišta uz mogućnost baliranja odvojeno prikupljenih komponenta otpada. Ova bi odlagališta trebala ostati u funkciji dok se ne izgradi Županijski centar za gospodarenje otpadom i pretovarna stanica na području Starog Grada, dok bi neuređeno odlagalište komunalnog otpada na području grada Hvara zbog nemogućnosti daljnjeg odlaganja trebalo zatvoriti i sanirati. Uspostava centra za gospodarenje otpadom na razini Splitsko-dalmatinske županije je u tijeku. Kada isti bude uspostavljen, na prostoru otoka biti će uspostavljena pretovarna stanica. Koncesiju za skupljanje komunalnog i tehnološkog otpada na području Grada Hvara ima komunalna tvrtka Komunalno Hvar d.o.o. Komunalni otpad iz Grada Hvara i prigradskih naselja odlaže se na postojećem odlagalištu „Stanišće“, kojemu se kapacitet znatno povećao nakon požara 2006.godine.

Iz svega navedenog proizlazi i da zbrinjavanje otpada na otoku Hvaru ne bi trebao biti ograničavajući faktor prihvatnog kapaciteta u budućnosti.

Osim komunalne infrastrukture kao ograničavajući faktor prihvatnog kapaciteta može biti i prometna infrastruktura, u prvom redu cestovni promet. Prometna infrastruktura vrlo je važna u današnje doba jer sve više turista i posjetitelja dolazi individualno.. Na otoku Hvaru sve je više individualnih dolazaka što znači da bi otok u budućnosti trebao poraditi na strukturi i unapređenju prometnica. Prometna infrastruktura na otoku Hvaru je povoljna, što zbog manjeg obujma prometa uvjetovanog otočnim položajem i potrebom korištenja trajektnog prijevoza, a što zbog manjeg intenziteta turističkih kretanja. Kvaliteta cestovnih prometnica uglavnom udovoljava potrebama, osim na istočnom dijelu otoka Hvara gdje veći dio ceste Jelsa – Sućuraj ima nepovoljne elemente, radi čega je u tijeku postupak rekonstrukcije. Razmjerno su nepovoljne i lokalne veze do pojedinih mjesta na obalama s glavnih otočkih prometnica, posebice kada je riječ o južnoj zadovoljavajuća strani otoka Hvara u općini Jelsa. Neke su ceste tako uske da se na njima dvosmjerni promet vozila regulira posebnim semaforima, što uključuje i 1 400 metara dug neosvijetljen tunel između Pitva i Zavale na Hvaru.

Uz to, postoje i problemi podkapacitiranost javnog prometa, nedostatnosti parkirališta u većim mjestima i posjećenijim kupalištima (nedostaje oko 1.000 javnih parkirnih mjesta na otoku), županijska luka Hvar prometno je prenapučena u vrijeme turističke sezone s neodgovarajućom operativnom obalom. Državne ceste asfaltirane su punom dužinom, ali na nekim dijelovima potrebna su određena poboljšanja. Postojeće županijske i lokalne ceste su u dosta lošem stanju (nepovoljni tehnički elementi prometnica, profili nedostatne propusne moći, nepovoljni nagibi) te kao takvi zahtijevaju rekonstrukciju uz poboljšanje tehničkih karakteristika. Isto tako, javljaju se problemi prometa u mirovanju, posebice u zonama blizu središta najjačih turističkih mjesta. Uska grla vezana uz promet odnose se ponajviše na nedostatak parkirališta, kojih manjka prema procjenama od 800 do više od 1000 na otoku.⁵⁵ Nedostatak parkirališnih mjesta najizraženiji je u gradu Hvaru, gdje je u sezoni problem parkirališta iznimno izražen, a mnogi hoteli i smještajni objekti u domaćinstvima uopće ne raspolažu s parkirališnim prostorom uz sam hotel, odnosno na vlastitim česticama. Parkiranje uz plaže u ljetnim mjesecima također nije odgovarajuće riješeno te se često svodi na improvizirano parkiranje vozila duž postojećih prometnica, čime se ugrožava prometna sigurnost i stanovnika i gostiju.

⁵⁵ Ibidem

Planirane investicije u izgradnju državnih cesta u programskom razdoblju od 2017. do 2020. godine sadržane su u Programu građenja i održavanja javnih cesta za razdoblje od 2017. do 2020. godine ("Narodne novine" broj 57/2017). Dodatni problem na otoku Hvaru, naročito kada je riječ o osobama koje ne koriste osobne automobile, su razmjerno nepovoljne veze javnog prijevoza u kombinaciji s dosta visokim cijenama taxi usluga. Nakon cestovnog, najveći značaj ima pomorski promet. Što se tiče otoka Hvara, najznačajnija je trajektna luka Stari Grad, vrlo je frekventna i trajektna veza Drvenik-Sučuraj, Katamarani također pristaju na otoku Hvaru u gradu Hvari u Jelsi. Većina trajektnih pristaništa udovoljava potrebama otoka Hvara.

S motrišta turizma najveću ugrozu prihvatnog kapaciteta u pomorskom prometu predstavlja nautički turizam. Marine i luke nautičkog turizma na otoku Hvaru malog su kapaciteta i odnose se često na vrlo osjetljive prostore. Pri tomu se u prvom redu misli na marinu na Paklenim otocima kod Hvara. Stoga je akvatorij otoka Hvara izložen velikom nautičkom pritisku, posebice grad Hvar koji nema kapacitet za prihvata zainteresiranih plovila. Ugrozu prihvatnog kapaciteta predstavljaju i kruzeri u Hvaru, jer zbog same veličine grada Hvara ne postoji mogućnost prihvata velikog broja putnika u vrijeme glavne turističke sezone. To ima za posljedicu veliki pješački pritisak na gradsku jezgru grada Hvara.

Ovaj problem može se riješiti regulacijom pristajanja kruzera u određenom vremenskom periodu, odnosno izbjegavanjem istodobnog pristajanja plovila prevelikog kapaciteta.

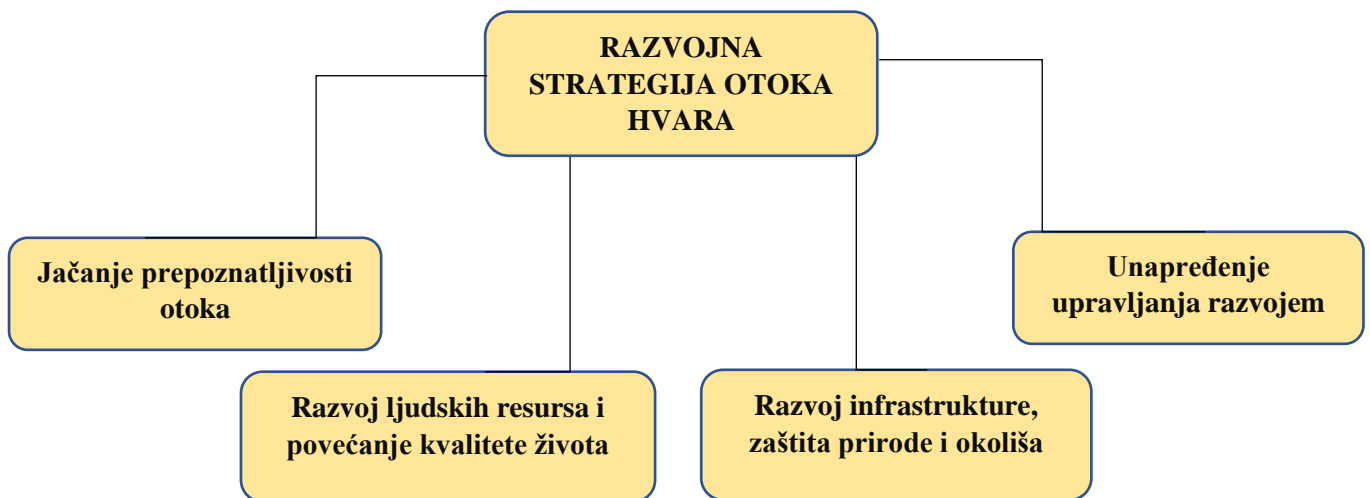
Prostor nije ograničavajući faktor rasta broja turista zbog trenutno niske opterećenosti turizmom u odnosu na veličinu otoka. Komunalna i prometna infrastruktura u sadašnjem stanju ne podržavaju povećanje broja turista u vrhu sezone, prije svega zbog neodgovarajućeg tretmana otpadnih voda i odlagališta otpada te nedovoljnog broja javnih parkirališta. Broj turista u sezoni ne bi trebalo povećavati bez unapređenja komunalne i prometne infrastrukture. Komunalna i prometna infrastruktura u sadašnjem stanju mogu podržati rast broja turista izvan sezone ali do granice postojećeg stanja u sezoni.

Zadovoljstvo lokalnog stanovništva utjecajem turizma u destinaciji pokazatelj je utjecaja turizma na lokalnu zajednicu i stanja zadovoljstva stanovništva učincima turizma na lokalnu zajednicu. Na temelju istraživačke studije provedene od strane Instituta za turizam⁵⁶ možemo zaključiti da bi lokalno stanovništvo otoka u sezoni zadržalo istu razinu posjećenosti i isti broj turista, dok bi izvan sezone željeli povećati broj turista na otoku. U nastavku su navedeni neki od razloga zašto je tomu tako.

Veća iskorištenost kapaciteta ključna je u poslovanju, jer omogućuje rentabilnije i profitabilnije poslovanje, veći povrat na investicije, manju fluktuaciju zaposlenih, politiku cijena i dr. Na temelju novčane potrošnje turista u destinaciji ostvaruje se većina ekonomskih funkcija turizma, stoga je novčana potrošnja turista ključna za ekonomsku održivost turističke destinacije, u ovom slučaju otoka Hvara. Veća dnevna potrošnja po turistu omogućuje učinkovitije stvaranje vrijednosti turizma destinacije. Jedinice lokalne samouprave slažu se s mišljenjem lokalnog stanovništva o povećanju broja turista izvan sezone, radi ekonomske održivosti otoka, ali u sezoni željeli bi zadržati istu razinu posjećenosti kao i do sada, jer smatraju da dosadašnja razina posjećenosti i broj turista zadovoljava prihvatne kapacitete otoka te da ostvaruju dovoljan prihod od turista, dovoljnu razinu popunjenosti smještajnih objekata. Stoga, ne bi željeli pre napućiti otok kako ne bi došlo do zasićenja i nemogućnosti smještaja turista u smještajne objekte, onečišćenja okoliša te narušavanja prirodne okoline.

⁵⁶ Institut za turizam: Studija prihvatnih kapaciteta turizma na području Splitsko-dalmatinske županije(2018.), pregledano 19.11.2019.

Slika 4: Strategija razvoja otoka Hvara

Izvor: Izrada autora, 20.11.2019.

Turizam otoka Hvara temelj je razvoja otoka i može se reći da je upravljanje turizmom kao temeljnom gospodarskom djelatnošću središnje pitanje upravljanja otokom. Problemi upravljanja otokom i svim poslovnim procesima znatno su složeniji od same problematike upravljanja otokom Hvarom kao turističkom destinacijom, međutim, postavljanje strategije razvoja grada koja se oslanja na načela: zaštite okoliša, postavljanje turizma kao središta, određenje kanala distribucije te izgradnju i unapređenje komunalne i prometne infrastrukture čine okosnicu razvoja.⁵⁷

⁵⁷ Strategija razvoja grada Hvara do 2020. godine,(2016.), Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet Zagreb, pregledano 20.11.2019.

6. ZAKLJUČAK

Turizam u Hrvatskoj zauzima vrlo važno mjesto u gospodarstvu i društvu. Hrvatska razvija turizam na svim svojim područjima, s ciljem unapređenja kvalitete života lokalne zajednice uz očuvanje prirodnih resursa i kulturno-povijesne baštine. Održivi turizam možemo definirati kao turizam koji u potpunosti uzima u obzir trenutne i buduće gospodarske, društvene i okolišne učinke, brine se o potrebama posjetitelja, sektora, okoliša i destinacije. Indikatori turističke održivosti definiraju se kao stav mjera koje osiguravaju nužne informacije za bolje razumijevanje veza između utjecaja turizma na kulturne i prirodne resurse određene lokacije na koju se to odnosi i kojom su određene.

Osnovna ideja primjene koncepta održivog turističkog razvoja je spoznaja o tome koliko određeni prostor može prihvatiti turističkih sadržaja, uz minimalne posljedice za budući razvoj. Kvantificiranje parametara održivoga turističkog razvoja naziva se turističkim prihvatnim kapacitetom. Gotovo sve turističke destinacije teže održivom turističkom razvoju, stoga izračun prihvatnog kapaciteta u turizmu postaje sve više nezaobilazan dio turističkih razvojnih planova.

Otok Hvar sinonim je za ljetno turističko odredište za mlade i zabavu, no njegovi su prirodni, gospodarski i društveni razvojni potencijali mnogo veći i nažalost nedovoljno iskorišteni. Prihvatni kapaciteti na otoku Hvaru nisu premašeni te daljnjim ulaganjem i unapređivanjem prometne i komunalne infrastrukture otok bi u budućnosti mogao povećati prihvatne kapacitete. Osim izostanka ulaganja u infrastrukturu, sve više dolazi do izražaja svijest o tome da glavni faktor ugrožavanja prihvatnih kapaciteta otoka Hvara nije turizam u užem smislu riječi, dakle izgradnja hotelskih i sličnih sadržaja, nego izgradnja stambenih objekata u funkciji turizma. To se ne odnosi samo na apartmane i vikendice, nego i na dogradnju stalno nastanjenih objekata i njihovo stavljanje u turističku funkciju. Osim što se time izravno ugrožava prihvatni kapacitet prostora, uslijed često neprimjerenih arhitektonskih rješenja i s time povezane ne kvalitete smještajne ponude, dolazi i do snižavanja cijene i smanjenja prihoda od turizma kao glavne gospodarske aktivnosti. Iako je otok Hvar prepoznat kao poželjna i prestižna turistička destinacija Europe, može se uvelike unaprijediti kompletna turistička ponuda kroz cjelogodišnji turizam te osigurati cjelovit i održiv razvoj otoka te razviti nove/stare oblike turizma: avanturistički, kulturni, zdravstveni, turizam koji zagovaraju stanovnici otoka. Potrebno je unaprijediti učinkovitost gradske uprave, potaknuti suradnju i uključenost svih interesno-utjecajnih skupina u postizanje održivosti lokalne zajednice te osigurati kvalitetniju suradnju između lokalne i regionalne razine upravljanja

Popis literature

Knjige, studije i disertacije:

1. Pirjavec, B., Turizam – jučer, danas, sutra, Veleučilište u Karlovcu, Karlovac, 2008.
2. Petrić, L., Upravljanje turističkom destinacijom, Ekonomski fakultet, Split, 2011., Mate
3. Odras – Održivi razvoj zajednice, Održivi turizam u deset koraka, Priručnik za razvijanje i upravljanje turističkim regijama, destinacijama i proizvodima, Zagreb, 2006., Institut za turizam
4. Birkić. D., Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, Opatija, 2016., vlastito izdanje
5. Klarin T., Kreiranje modela održivog razvoja turizma u urbanim destinacijama Republike Hrvatske, Rijeka, 2017., vlastito izdanje
6. Brkljača M., Održivi turizam u Republici Hrvatskoj, Pula, 2016., vlastito izdanje
7. Kovačević M., Utjecaj turizma na preobrazbu grada Hvara, Zagreb, 2018., vlastito izdanje
8. Strategija razvoja grada Hvara do 2020. godine, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet Zagreb, 2016.
9. Izvješće o stanju u prostoru grada Hvara 2015.-2019., Zagreb, 2019.
10. Regionalni program uređenja i upravljanja morskim plažama na području splitsko-dalmatinske županije, Zagreb, 2015., Institut za turizam
11. WTO, What Tourism Managers Need to Know: A Practical Guide to the Development and Use of Indicators of Sustainable Tourism. Madrid, 1996.

Članci i internet izvori:

1. Održivi turizam.hr, dostupno na: <https://w.w.w.održivi.turizam.hr/>, pregledano: 17.10.2019.
2. Hrvatski 'ekološki otisak', dostupno na: <https://vijesti.hrt.hr/257405/hrvatski-ekoloski-otisak-trosimo-resurse-186-planeta>, pregledano: 27.10.2019.
3. Hvarinfo.com, dostupno na: <https://www.hvarinfo.com/hr>, pregledano 10.11.2019.
4. Ministarstvo uprave Republike Hrvatske, dostupno na: <https://uprava.gov.hr/o-ministarstvu>, pregledano 16.11.2019.
5. Izvješće o stanju u prostoru grada Hvara 2015.-2019.,(2019.), Zagreb, pregledano 16.11.2019.
6. Guidelines, dostupno na: <http://www.papthecoastcentre.org/pdfs/Guidelinescarryng.pdf>, pregledano:03.11.2019

Popis tablica, grafikona i ilustracija:

Tablice i grafikoni:

Tablica 1: Model menadžmenta održivog turizma destinacije.....	7
Tablica 2: Područja primjene i primjeri indikatora održivog razvoja.....	24
Tablica 3: Broj stanovnika prema popisu stanovništva iz 2001. i 2011.god.....	35
Tablica 4: Ostvareni dolasci i noćenja na otoku Hvaru za 2018. i 2019. god.....	38
Tablica 5: Odnos broja stanovnika na otoku Hvaru (2001.-2017.).....	40
Tablica 6: Kapaciteti plaža na otoku Hvaru.....	41
Grafikon 1: Broj smještajnih jedinica u gradu Hvaru od 2017. do 2019. god.....	36
Grafikon 2: Broj smještajnih objekata u gradu Hvaru od 2017. do 2019. god.....	37
Grafikon 3: Ostvareni dolasci i noćenja na otoku Hvaru za 2018. i 2019. god.....	39

Ilustracije:

Slika 1: Primjeri turizma.....	3
Slika 2: Ravnotežni okvir održivog razvoja.....	6
Slika 3: Indikatori koji utječu na procjenu prihvatnih kapaciteta	13
Slika 4: Strategija razvoja otoka Hvara.....	48

